

BYZANTINE HERITAGE AND SERBIAN ART I

PROCESSES OF BYZANTINISATION
AND SERBIAN ARCHAEOLOGY

BYZANTINE HERITAGE AND SERBIAN ART I

BYZANTINE HERITAGE

AND SERBIAN ART I–III

EDITORS-IN-CHIEF

LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ
JELENA TRIVAN

EDITED BY

DANICA POPOVIĆ
DRAGAN VOJVODIĆ

EDITORIAL BOARD

VESNA BIKIĆ
LIDIJA MERENIK
DANICA POPOVIĆ
ZORAN RAKIĆ
MIODRAG MARKOVIĆ
VLADIMIR SIMIĆ
IGOR BOROZAN
DRAGAN VOJVODIĆ

EDITORIAL SECRETARIES

MARKA TOMIĆ ĐURIĆ
MILOŠ ŽIVKOVIĆ

REVIEWED BY

VALENTINO PACE
ELIZABETA DIMITROVA
MARKO POPOVIĆ

MIROSLAV TIMOTIJEVIĆ

VUJADIN IVANIŠEVIĆ

THE SERBIAN NATIONAL COMMITTEE OF BYZANTINE STUDIES
P.E. SLUŽBENI GLASNIK
INSTITUTE FOR BYZANTINE STUDIES, SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

PROCESSES OF BYZANTINISATION AND SERBIAN ARCHAEOLOGY

EDITOR
VESNA BIKIĆ

BELGRADE, 2016

PUBLISHED ON THE OCCASION
OF THE 23RD INTERNATIONAL CONGRESS OF BYZANTINE STUDIES

This book has been published with the support of the
MINISTRY OF EDUCATION, SCIENCE AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA

CONTENTS

PREFACE	11
I. BYZANTINISATION IN THE ARCHAEOLOGICAL CONTEXT	
THE DYNAMICS OF BYZANTINE–SERBIAN POLITICAL RELATIONS	17
<i>Srđan Pirivatrić</i>	
THE ‘MIEVEAL SERBIAN OECUMENE’ – FICTION OR REALITY?	37
<i>Mihailo St. Popović</i>	
BYZANTINE INFLUENCE ON ADMINISTRATION IN THE TIME OF THE NEMANJIĆ DYNASTY. . .	45
<i>Stanoje Bojanin</i> <i>Bojana Krsmanović</i>	
FROM THE ROMAN CASTEL TO THE SERBIAN MEDIEVAL CITY	53
<i>Marko Popović</i>	
THE BYZANTINE MODEL OF A SERBIAN MONASTERY: CONSTRUCTION AND ORGANISATIONAL CONCEPT	67
<i>Gordana Simić</i>	
THE SPLENDOUR OF ROMAN ORNAMENTS AND THE JEWELLERY OF THE MIDDLE AGES. . .	79
<i>Ivana Popović</i>	
THE CENTRAL BALKANS IN THE EARLY MIDDLE AGES: ARCHAEOLOGICAL TESTIMONIES TO CHANGE	91
<i>Ivan Bugarski</i> <i>Milica Radišić</i>	
II. ADOPTION OF MODELS: BYZANTINE FORTS AND SERBIAN PROTO-URBAN CENTRES (11TH–13TH CENTURY)	
MILITARY, ADMINISTRATIVE AND RELIGIOUS STRONGHOLDS ON THE DANUBIAN FRONTIER: THE EXAMPLE OF MORAVA AND BRANIČEVO.	103
<i>Predrag Komatina</i>	

A NOTE ON NEW ARCHAEOLOGICAL EXPLORATIONS IN BYZANTINE BRANIČEVO	109
<i>Dragana Spasić-Đurić</i>	
THE SUBURB OF THE TOWN OF BRANIČEVO – A MODEL OF A 12 TH -CENTURY SETTLEMENT.	117
<i>Gordana Milošević Jevtić</i>	
TRADE IN THE CENTRAL BALKANS (11 TH –13 TH CENTURY): BETWEEN NECESSITY AND LUXURY.	125
<i>Vesna Bikić</i>	
OBJECTS FOR PRIVATE WORSHIP AND RELICS OF THE CHRISTIAN EAST	133
<i>Perica Špehar</i>	
III. BYZANTINE SOURCES AND EUROPEAN TRENDS: FORMING A NATIONAL STYLE IN THE ARTISTIC CRAFTS (14TH–15TH CENTURY)	
POLITICAL IDEOLOGY OF COINAGE – DEVELOPMENT AND MESSAGES OF SERBIAN MEDIEVAL COINS	143
<i>Marina Odak Mihailović</i>	
THE COSMOPOLITAN MILIEU OF SERBIAN TOWNS	151
<i>Marko Popović</i>	
THE MARKS OF NOBILITY IN THE ARCHAEOLOGICAL CONTEXT	159
<i>Miloš Ivanović</i> <i>Uglješa Vojvodić</i>	
BYZANTINE INSPIRATION IN SERBIAN MEDIEVAL POTTERY	167
<i>Vesna Bikić</i>	
BYZANTINE TEMPLATES AND THE STYLE OF GOTHIC – INTERNATIONALITY OF SERBIAN ARTISANAL AND ARTISTIC EXPRESSION	175
<i>Emina Zečević</i> <i>Mila Gajić</i>	
CHRONOLOGY	185
BIBLIOGRAPHY	189
LIST OF COLLABORATORS AND THEIR AFFILIATIONS	207

This book is an endeavour – on the occasion of the 23rd International (World) Congress of Byzantologists in Belgrade on August 22nd – 27th, 2016 to offer a comprehensive, analytic, and synthetic overview of Byzantium's influence on Serbian culture of the medieval period, and of the times that followed it. It deals not only with the Byzantine models for their own sake, but also with their creative adaptation to Serbian needs – the basic idea being to present the true results of the union of adopted Byzantine and indigenous Serbian traditions, and the cultural influences of the West.

As much as this topic is familiar to connoisseurs of history, the importance of the occasion demanded that it be fully researched in an unprecedented manner, with scholars of all generations taking part. A large team of

researchers responded to the challenge of accomplishing such a goal. It is our singular pleasure to observe that not one of the crucial themes has remained untouched.

Unfortunately, a set of circumstances has arisen, preventing the initial idea of the Congress organisers from setting up exhibitions that would visually and materially support this collection of papers.

It is therefore essential that all the papers presented herein be as relevant and as complete in content, as lively in expression, and as persuasive in argument, as possible. If this collection has attained such excellence, the praise goes to its numerous authors of all specialties, as well as to its editors – both groups having jointly invested an enormous effort and knowledge to bring this endeavour to successful fruition.

Ljubomir Maksimović

PREFACE

The reception of the Byzantine legacy in European culture from early times through to the contemporary period is a phenomenon of great complexity and multiple connotations if only for the fact that the very term *Byzantinism* carries different meanings depending on different historical perspectives and ideological standpoints. Millennium-long Byzantine civilisation has bequeathed the world a legacy that transcends centuries and nations – a distinctive spirituality, a living liturgical and monastic tradition, and art works of timeless beauty.

This legacy has a particular importance and meaning in the regions or countries that used to be part of the Byzantine commonwealth. A sense of belonging to its civilisation and of spiritual kinship with it has been strongly present in Serbia as well, finding its point of support in the Orthodox faith and the distinctive worldview that proceeds from it, in historical memory, and in myths that have, over time, become part of common consciousness. It has also been inspired by the fact that the Byzantine legacy has profoundly permeated the everyday surroundings and life of the Serbs – through liturgical worship and music, architecture, and painting; and it has always been maintained and strengthened by the presence of authentic medieval monuments that form an integral part of the local cultural landscape. To the Serbs, therefore, the Byzantine legacy is not merely a living tradition, it is perceived as the backbone of their identity and as something of a ‘national patrimony’.

Historically, however, Serbian attitudes towards the cultural legacy of the Byzantine Empire have not been unequivocal and linear. Although essentially keeping an upward course, they have always remained very complex and subject to change. Their nature and dynamics through the centuries have been determined by a number of factors, most of all by powerful influences of other

cultural patterns, West European in particular, but also by the Serbs’ marked tendency to make use of the medium of art in building and asserting their individuality both as a people and in ecclesiastical and state terms. The main purpose of this three-volume publication therefore is to present the creative interactions of Serbian art with the Byzantine cultural legacy in the historical and phenomenal framework of its development over more than twelve centuries. We believe that such a broad historical-phenomenological approach is the only meaningful one. Only such an approach can hope to lead us to truly understanding the paths, dynamics, nature and outcomes of those interactions, without failing to provide an at least summary reconstruction of the geopolitical circumstances in which that cultural exchange was taking place and which also involved West-European and Ottoman civilisations. Understandably, the desired breadth of approach could not be achieved without the participation of many prominent experts specialising in different periods and aspects of Serbian art, who readily agreed to join this complex and challenging cooperative effort. They based their contributions on the current state of understanding of the defined research problems. The result is a composite publication which may be read both as a history of Serbian art in the key of one of its pivotal phenomena and as a manual which, perused with ample further reading listed, elucidates a number of more narrowly defined topics. The reason for dividing it into three volumes has been the sheer span of time involved and the highly diversified nature of the subject matter.

Volume I is presenting the material cultural heritage based on the archaeological record and against the background of political ideology, military and ecclesiastical organisation, and economic activity. The complex processes of getting Byzantine “models” in medieval Serbia are viewed in the light of representative archaeological

sites of various types – fortresses, settlements, monastic complexes – of trade flows and practices, and of the artisanal and craft production processes. The reception of Byzantine patterns, which directly depended on the nature and dynamics of Byzantine-Serbian relations in different periods, played a very important role, but it did not act as an obstacle to stylistic influences of Central-European Romanesque and Gothic art or of the subsequent Islamic tradition of Asia Minor.

Constant exposure to impulses from various cultural spheres – predominantly Byzantine but also West European, mainly Roman Catholic – resulting from frequent change of state territory and political status, determined the character of Serbian religious art in its glorious medieval period, which is the focus of Volume II. During the middle ages, the Serbs established an autochthonous ideological vertical that made it possible for them to draw from traditions of different civilisations in building their own identity. At the core of that ideology were the concepts of the holy dynasty and the holiness of the national church, which received their very learned and thorough elaboration in literature and the visual arts. The defining features of medieval Serbian religious art did not amount to stylistic and typological borrowings, mainly from Byzantium, but rather, they stemmed from this carefully built ideological foundation, resulting in outstanding monuments which constitute a unique and distinct phenomenon in medieval European culture. The resilience and creative power of this tradition are compellingly demonstrated by the art and literature which, founded on medieval tenets, were cultivated under the auspices of the restored Patriarchate of Peć in the period of Ottoman rule.

A fundamentally different living environment in the modern period and the adoption of different cultural models decisively influenced the attitude towards the Byzantine legacy. The complex question of its recognition, reception and interpretation in the period from the 18th century to the present day is the focus of Volume III. The manifestations and functions of the Byzantine artistic pattern during that time varied greatly from period to

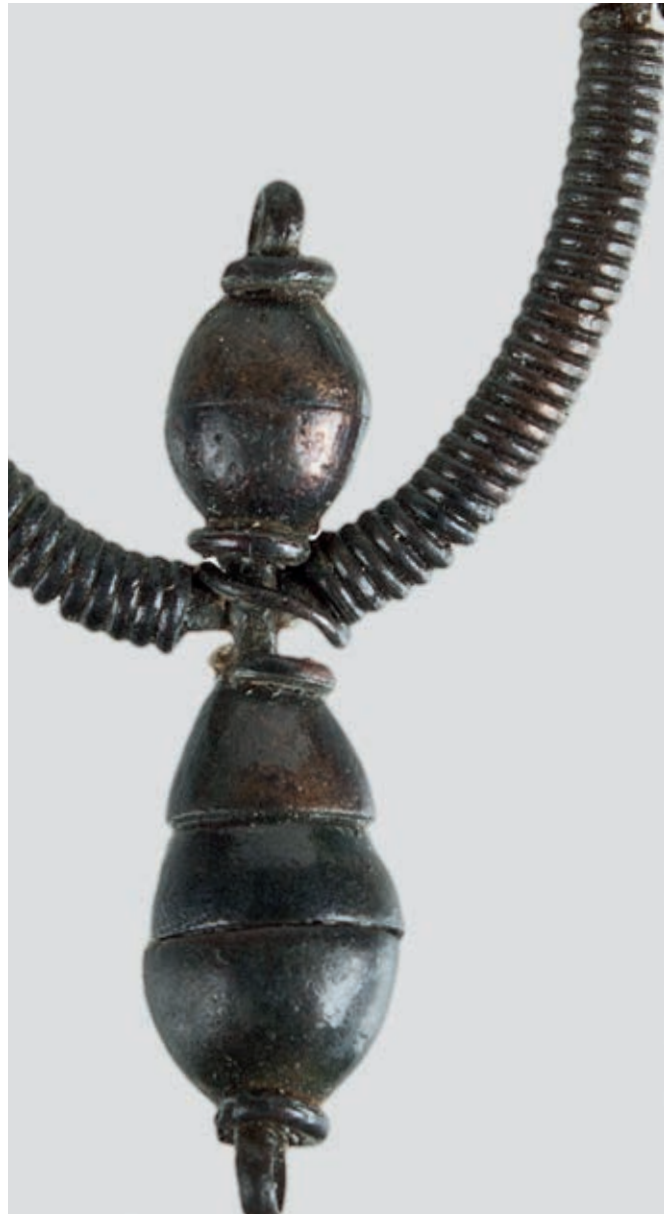
period. In the 18th century the awareness of the Byzantine legacy all but vanished, becoming submerged in the idea of the Serbian middle ages as a factor of relevance to the political status of the Serbs. Continuity with the epoch perceived as the golden age of national history was therefore purposely emphasised. The interpretation and uses of the medieval tradition were in the service of state-building ideas and a national programme at the time of the creation of the modern Serbian state in the 19th century as well. Within the dominant culture of historicism, the rediscovered Byzantine legacy came to be identified with the Serbian medieval heritage. This constructed tradition lost little of its currency even in the early decades of the 20th century. A programmatic expression of this tendency was the codification of the ‘national’, Serbo-Byzantine style, developed through the medium of a new artistic ideology and language. The modernist artistic interpretation of the middle ages in the second half of the 20th century involved very interesting explorations of the relationship between ‘new’ and ‘old’ art. A particularly creative contribution to the interpretation of the Byzantine artistic idiom was made by postmodernism. Devising a number of methodological matrices and structural solutions mostly based on intertextuality, quotation and appropriation, postmodernism, imagining the middle ages, succeeded in producing a new artistic reality, and a new and original artistic identity.

The 23rd International Congress of Byzantine Studies, which has occasioned this three-volume publication, presents a worthy opportunity to remember how significant Byzantine civilisation has been for the Serbs, most notably for their spirituality and art. We hope that thanks to the contributions in all three volumes, this significance will be presented more comprehensively and explained more clearly than before, and that we shall thus repay at least some of our ‘debt to Byzantium’. We also believe that they will help shed more light on the long-standing striving of the Serbs not to be passive users of the achievements of great civilisations, but rather to produce, inspired both by Byzantine and by Western cultural models, a largely new art, an art expressive of their own being and of the changing needs of their society.

Editorial Board

BYZANTINISATION IN THE ARCHAEOLOGICAL CONTEXT

THE CENTRAL BALKANS IN THE EARLY MIDDLE AGES: ARCHAEOLOGICAL TESTIMONIES TO CHANGE

IVAN BUGARSKI
MILICA RADIŠIĆ

The early Middle Ages, viewed as the period from the early 7th to the late 10th century, is the least studied span of the medieval past of our lands. This applies especially to the 7th to 8th century, as historical and archaeological data from that time are exceptionally scant and their interpretations conflicting; hence they are mostly missing even from the rare more recent insights into the beginning of the Middle Ages that include the Balkans.¹ This paper will propose models that may have been the basis for the processes of decline of Byzantine society and shaping of the new one that succeeded it, while examining possible overlaps. We shall adhere to known historical frameworks, the knowledge of settlements and cemeteries, and assessments of the few archaeological finds, primarily metal and ceramic ones, which best reflect not only the similarities but also the sharp differences between exemplars of craft and style found in this area. Most often these are accidental or insufficiently documented finds, a fact that at the very outset restricts any attempt at synthesis.

POSSIBLE MODELS OF ROMAN CONTINUITY AND SLAV ADVANCEMENT IN THE 7TH CENTURY

According to the usual interpretation of the course of history and of the archaeological material, following their incursions in the 6th century, the permanent settlement of Slav communities became possible in the Central Balkans only after Byzantine rule broke down and the Danubian border fell in the early 7th century, probably around 615.² Until that year, the Empire was able to keep its hold on its last remaining territory in the triangle between Justiniana Prima, Naissus and Serdica,³ hence that year marks the end of Late Antiquity in these possessions.

¹ Cf. Curta, *The Beginning of the Middle Ages*, 145–214.

² Cf. Popović V., *Les témoins archéologiques*, 489–490; idem, *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars*, 626–631.

³ Bavant, Ivanišević, *Iustiniana Prima*, 50.

Even with all the events that caused a significant demographic decline and population shift to safer areas,⁴ some of the populace still remained in the existing settlements. As part of the Balkan population withdrew to Byzantine Adriatic strongholds and the Romans in the interior of the peninsula retreated to hilly and mountainous areas,⁵ some of the people stayed behind in the already mostly abandoned cities at the time immediately following the collapse of the central government. The robust walls of old cities and palaces (Romuliana) and of the new, 6th-century centres, such as Justiniana Prima, also provided some safety, hence the Roman finds from the late 6th and early 7th century in such localities.⁶ Still, there are currently no reliably dated ensembles from the 7th century at Byzantine sites. The latest edifices in Justiniana Prima, the most thoroughly explored Early Byzantine site in these parts, do not differ from the non-representative Justinianic structures there, made of broken stone and adobe. Such structures often preclude the existence of fortifications and an original town plan.⁷

Graves offer no distinct indication of the survival of the Romans, either. Their burials were without grave goods and the social status of the deceased was signalled by the grave's proximity to a shrine. It has been observed that a very small number of Early Byzantine graves have been explored in the Central Balkans, mostly in Jagodin Mala in Niš and in Gradina on Mount Jelica,

⁴ Cf. Ostrogorsky, *The Byzantine Empire*, 3–4; Morrisson, Sodini, *The Sixth-Century Economy*, 193–195.

⁵ Cf. Milinković, *Die spätantik-frühbyzantinischen befestigten Höhenanlagen*, 533–557.

⁶ Bugarski, *Jánoshida Type Earrings*, 240–241, with further bibliography.

⁷ Caillet, Vasić et al., *La 'maison aux pithoi'*, 579–585; cf. Popović V., *Desingration und Ruralisation*, 545–566.

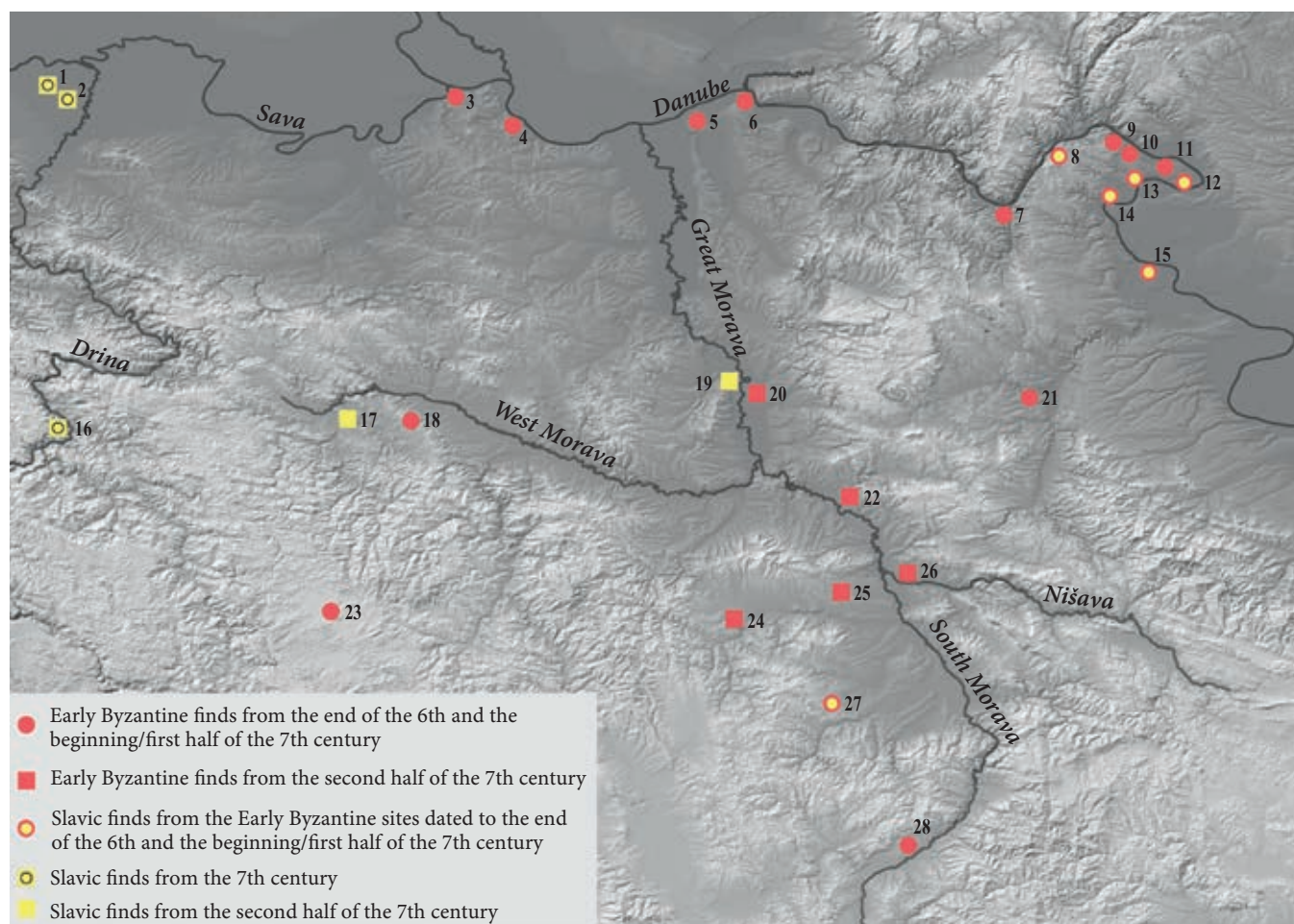

Fig. 45. Archaeological sites with Roman and Slavic findings, late 6th and 7th centuries:

1. Batković; 2. Dvorovi; 3. Beograd (*Singidunum*); 4. Ritopek (*Castra Tricornia*); 5. Kostolac (*Viminacium*); 6. Ram (*Lederata*); 7. Veliki Gradac (*Taliata*); 8. Hajdučka Vodenica; 9. Sip; 10. Karataš (*Diana*); 11. Kostol (*Pontes*); 12. Korbovo; 13. Velesnica; 14. Ljubičevac; 15. Prahovo (*Aquae*); 16. Mušići; 17. Prilipac; 18. Jelica; 19. Panjevački Rit; 20. Čuprija (*Horreum Margi*); 21. Gamzigrad (*Felix Romuliana*); 22. Aleksinac (*Praesidium Pompei*); 23. Vrsenice; 24. Pepeljevac; 25. Merošina; 26. Niš (*Naissus*); 27. Caričin Grad (*Justuniana Prima*); 28. Davidovac

near Čačak⁸, but nothing complete was published on them either. Still, there are indications that these customs changed to some degree among the Romans outside the Empire,⁹ but also in Byzantium itself in the 7th century.¹⁰ One illustrative example from our parts is the grave of a man with grave goods in Davidovac, outside Bujanovačka Banja,¹¹ whose publication is forthcoming.

⁸ Милинковић, *Градина на Јелици* (2010), 200–201.

⁹ Vida, *Local or Foreign Romans?*, 233–259; Bugarski, *Jánoshida Type Earrings*, 246–252.

¹⁰ E.g. Davidson Weinberg, *A Wandering Soldier's Grave*, 512–521.

¹¹ Petković, *Davidovac – Gradište*, 90, sl. 7.

Thus, it is sporadic, often accidentally discovered objects, such as coins, parts of belt sets, fibulae and jewellery, that provide the archaeological data most indicative of the survival of the Romans in these territories. In the absence of stratified finds, closer determination of Byzantine objects from the 7th century is possible by analysing analogous pieces from other environments, primarily Avar graves.¹²

Apart from individual finds from cities and fortifications in western and south-western Serbia, Byzantine artefacts from the late 6th and the 7th century have been observed to cluster mostly in the regions of the

¹² Garam, *Funde byzantinischer Herkunft*.

Danube and the South Morava river basins, where they may point to a certain degree of survival of the Roman population. On the whole, some finds from the Danube River Basin dating from the late 6th and early 7th century do exist,¹³ while objects of the Byzantine material culture from the South Morava River Basin are rarer, more valuable, but also from a later time, dated to the middle and late 7th century. A more precise chronological definition comes from the gold coins of the Emperor Constant II from the Merošina area and Kosovo, a gold earring of the *Jánoshida* type from the last three decades of the 7th century, in all likelihood a grave find from Naissus, and a matrix for strap-ends from the Aleksinac area from the same period (fig. 45).¹⁴ The sites of such finds – primarily Naissus – were populated in the Early Byzantine period, and the fact that the root of the city name has not changed to this day is evidence of some sort of continuity. Something similar can be said of the names of cities on the Adriatic coast, where the survival of Roman government is beyond any doubt.¹⁵

As to earlier traces of Slav presence, the so-called Slavic fibulae (fig. 46)¹⁶ and handmade pottery are taken to be the most recognisable. In the case of both, however, one should be cautious. Typologically speaking, the fibulae undoubtedly belong to the Germanic tradition, while the attribution of individual classes must wait until detailed analyses have been conducted regarding the distribution of the typologically oldest examples. Hand-shaped pottery likewise does not, on its own, represent a sufficient ethnic marker.

The two types of finds originate from a number of localities in the Đerdap region and from Romuliana. Based on the published material, however, the pottery contexts and the ratio of hand-shaped ceramics to other findings are not sufficiently clear, which greatly hinders interpretation. While vessels from Hajdučka Vodenica exhibit no similarities to Roman forms, but rather to the more distant Slavic examples, the finds from Veliki Gradac are reminiscent of Byzantine forms, as are most pieces from Romuliana. Ljubičevac, however, has been the site of the discovery of kilns with various types of pottery, from hand-shaped ones that diverge from Roman forms to Early Byzantine artisan pottery. These finds have been

¹³ Cf. Јанковић Ђ., *Подунавски део области Аквиса*; Špehar, *Materijalna kultura*; Bugarski, *Jánoshida Type Earrings*, 242–245.

¹⁴ Bugarski, *Jánoshida Type Earrings*, 233–238.

¹⁵ ИСН I, 131–132 (П. Ивић).

¹⁶ E.g. Werner, *Slawische Bügelfibeln*, 150–172; Curta, 'Slavic' Bow Fibulae, 1–108.

Fig. 46. So-called Slavic fibula from Velesnica

dated to the late 6th and the 7th century.¹⁷ According to one historical interpretation, in the late 7th century the Bulgarians settled their Slavic allies, the Timočani and Abodrites, in what is today eastern Serbia.¹⁸

The best case study comes from Justiniana Prima, where differences in the shape of handmade pottery have been observed and already explained in the same manner. Together with two so-called Slavic fibulae, ceramic finds in every way unlike Roman production – in contrast to those that imitate it – may be a testimony to the presence

¹⁷ Cf. Јанковић Ђ., *Словени*, 133–149, T. I/1, 2, 7–13, II, IV/1–6.

¹⁸ Cf. Komatina, *The Slavs*, 59–62.

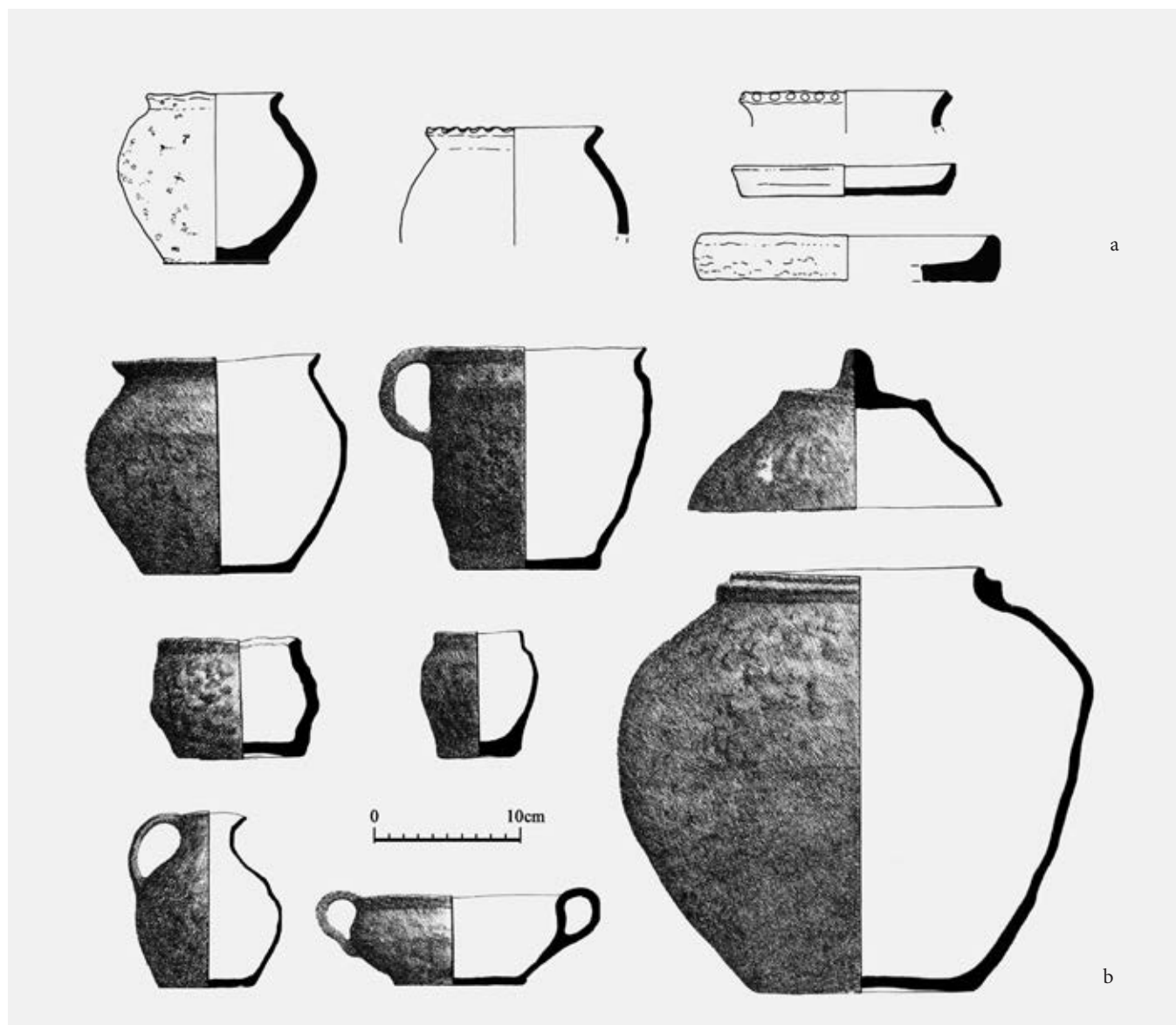

Fig. 47. Justiniana Prima, examples of handmade pottery of Slavic (a) and Byzantine (b) production

of some Slavs in Justiniana Prima, perhaps as soldiers (fig. 47). Still, the percentage of these finds is very small, the same as that of other non-Roman products.¹⁹ It remains questionable how far the small number of such objects may be ascribed to acculturation, in this and other cases.²⁰

¹⁹ Bjelajac, *La céramique et les lampes*, 161–190; Ivanišević, *Barbarian Settlements*, 57–69.

²⁰ Cf. Јанковић Ђ., *Словени*, 138–139; Милинковић, *Градина на Јелици* (2010), 242.

Conversely, the remains of settlements from the second half of the 7th century from the broader Morava River Basin, Panjevački Rit and Prilipac areas, can be interpreted with considerable certainty as a model of Slavic colonisation of the Central Balkan flatlands, akin to the known examples from Bosnia, along the River Drina (fig 45).²¹ The sample is very small and consists of a

²¹ Čremošnik, *Istraživanja u Mušićima i Žablju*, 45–111; idem, *Ranoslovensko naselje*, 227–308.

couple of dugouts with accompanying ceramic material. While the pottery from Panjevački Rit was hand-formed or made on the slow wheel, the other site yielded only vessels produced in the latter way.²²

TOWARDS THE SHAPING OF SLAVIC HERITAGE IN THE CENTRAL BALKANS

Historical records from the next stage of the early Middle Ages provide only a rough outline of events. The decline of Byzantium's political power continued into the 8th and most of the 9th century, a fact that Bulgarians and Slavs would use to their advantage. Romans are no longer distinguishable in archaeological material, which is indicative of the cessation of settlement at early Byzantine sites. Earlier attempts to confirm continuity of life at an elevated site, Gradina on Mount Jelica, have lately been scaled down, partly due to the results of pottery analyses.²³

Overall, the investigation of early medieval settlements and cemeteries has produced relatively modest and territorially disproportional material, primarily due to the manner and pace of research, the poor state of preservation of structures and the effects of erosion. The cemeteries have not been fully explored, with the exception of Vinča, but little has been published on that necropolis. In spite of all this, the available data are conducive to certain hypotheses about the character and intensity of Slav settlement.

Traces of settlements and cemeteries of the 8th and early 9th century are spread along the Sava and the Danube. The remains of settlements have been recorded around Belgrade, at the Iron Gates and in eastern Serbia,²⁴ and of necropolises at Obrenovac, Vinča (fig. 48), Korbovo and Slatina.²⁵ Cemeteries with cremated remains, such as known in nearby regions, have not been documented in the Central Balkans. There are also records of accidental finds of ceramics²⁶ and jewellery, such as cast crescent-shaped earrings with star pendants,²⁷ territorially closest

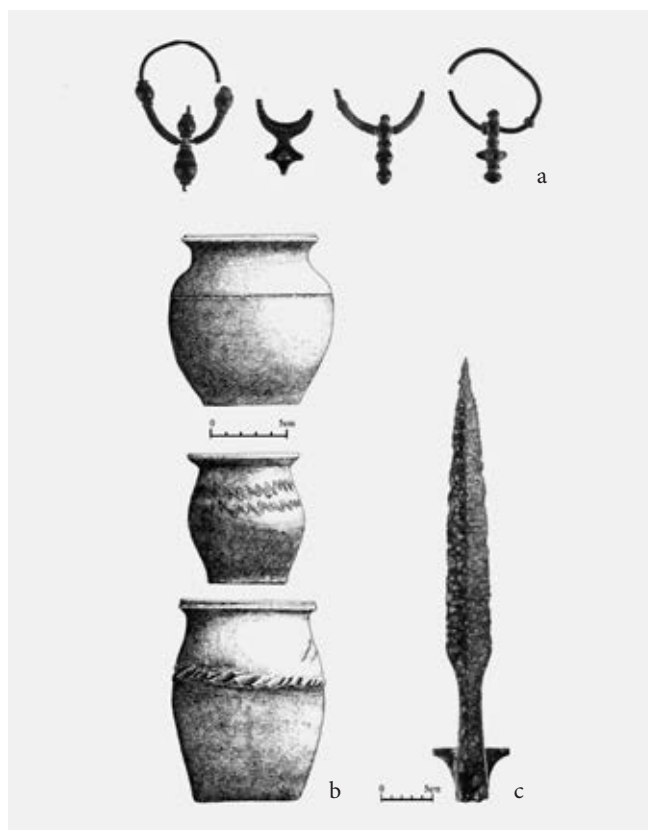

Fig. 48. Findings from the earliest horizon at the Vinča necropolis

to pieces from the Late Avar necropolises and the burial cemeteries of the Bulgarian Danube River Basin.²⁸

While there are no recognisable finds from the early 8th century in our parts, a group of Late Avar objects from the narrower Sava and Danube river basin zones stands out. Even though in their native Avar region they are dated to a narrow time range, accidentally discovered belt elements in the area on the other side of the rivers, almost all of them outside any archaeological context, may be dated to an even later time. They have been linked to Avar refugees from after the fall of the Khaganate or to mercenaries in the service of Krum, while other interpretations are less plausible.²⁹ However, an

²² Трифуновић, *Јајодина*, 207–211; Радичевић, *Раносредњовековни налази*, 327–342.

²³ Bulić, *The Fortifications*, 212–213; Милинковић, *Градина на Јелици* (2014), 50–51.

²⁴ Јанковић М., *Београд*, 96–98; Јанковић Ђ., *Средњовековна гробарија*, 96, 98, sl. 5; Вуксан, *Средњовековни локалитети*, 192–194, Т. I/1–3.

²⁵ Јанковић М., Јанковић Ђ., *Словени*, 50, 91, 110; *Винча*, 91–92, 131–132; Radičević, *Medieval Necropolises*, 499–502.

²⁶ Берић, Рашковић, *Резултати рекогносцирања*, 139–141, Т. I/1.

²⁷ Бајаловић-Хаџи-Пешић, *Накит VIII–XVIII века*, кат. бр. 3, Т. III/3; Шпехар, *Средњовековни налази*, 366, сл. 2/7–8.

²⁸ Garam, *Das awarenzeitliche Gräberfeld*, 278, Abb. 149/1–12, 254; Григоров, *Метални накити*, 35, 39, обр. 18, 29.

²⁹ Bugarski, *Early Mediaeval Finds*, 87–93; Bugarski et al., *Early Mediaeval Burial*, 285–305.

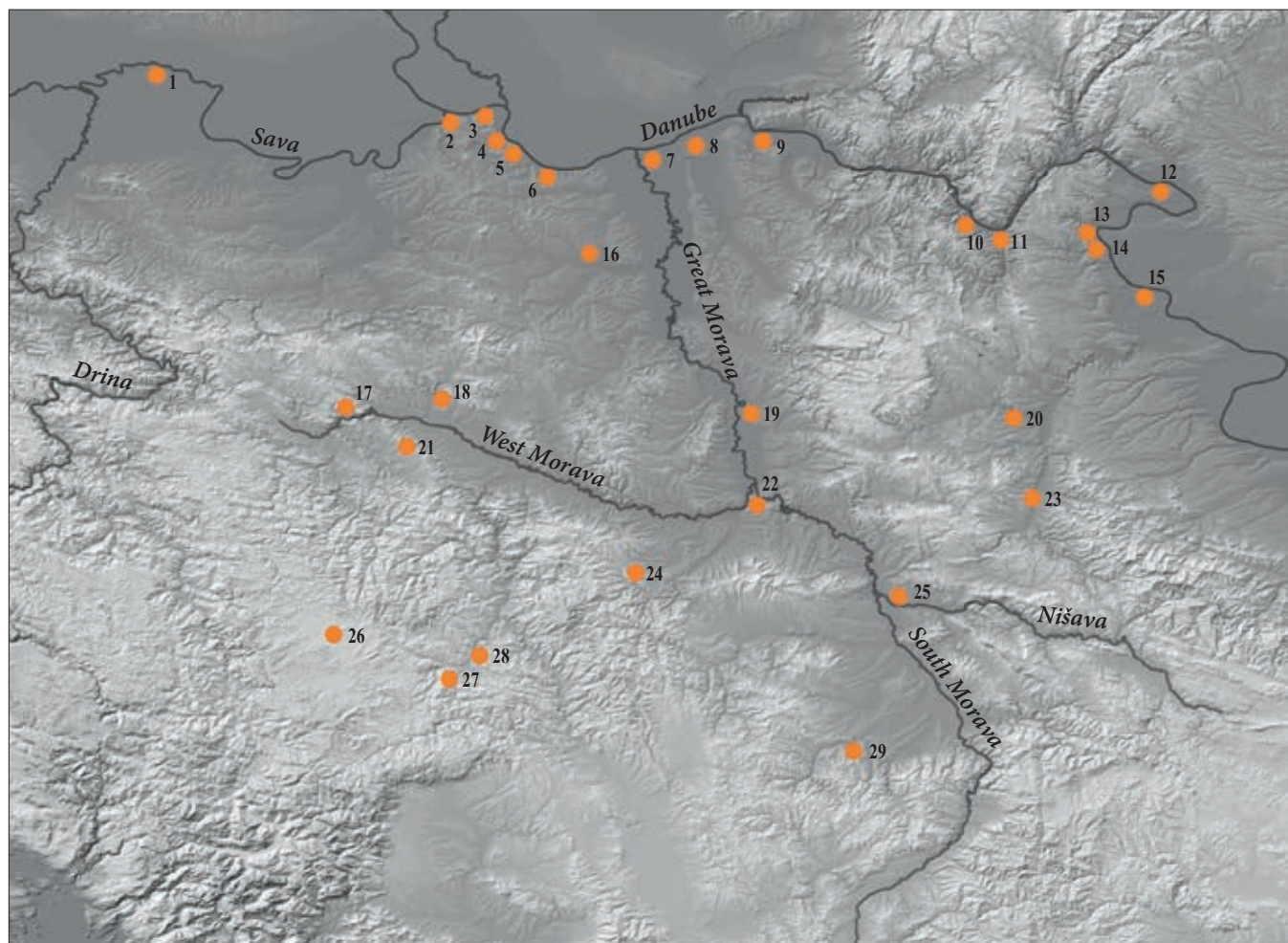

Fig. 49. A selection of archaeological sites from the 9th and 10th centuries in the Central Balkans:

1. Mačvanska Mitrovica; 2. Beograd; 3. Karaburma; 4. Vinča; 5. Ritopek; 6. Brestovik; 7. Dubravica (Morava); 8. Braničevo; 9. Veliko Gradište; 10. Boljetin; 11. Veliki Gradac; 12. Kostol; 13. Grabovica; 14. Ušće Slatinske reke; 15. Prahovo; 16. Divičmeđ; 17. Rošci; 18. Sokolica; 19. Čuprija; 20. Gamzigrad; 21. Jelica; 22. Ukosa; 23. Ravna; 24. Gobelja; 25. Niš; 26. Vrsenice; 27. Ras; 28. Postenje; 29. Rujkovac

early Carolingian spear from the Vinča necropolis³⁰ is currently the only such discovery in this region (fig. 48c).

Even though the return of Byzantine coins into circulation in the Central Balkans had been suggested with those minted by the Emperor Theophilos (829–842),³¹ the middle of the 9th century was a time of significant Bulgarian incursions. It has been claimed that, as part of their usual border policy and during preparations for a clash with Serbs, who were expanding from the Adriatic hinterland, Bulgarians overran the land of an-

other allied Slavic tribe, the Balkan Moravians.³² At the time, as has been well established, the border between Serbia and Bulgaria lay in the Ras region. This information is noted in the description of a peace agreement under which the Serbs prepared modest gifts for the Bulgarians,³³ which is rather telling of the Serbian economy and finances of the time. This impression stands in considerable contrast to that of a unique gold seal, bought at an auction, tentatively attributed to Strojimir, brother of the *archon* Mutimir.³⁴

³⁰ Винча, 92, кат. бр. 326.

³¹ Радић, Иванишевић, *Византијски новац*, 27, кат. бр. 567–573.

³² Komatina, *The Slavs*, 74–78.

³³ ИСН I, 148 (С. Ђирковић).

³⁴ Živković, *The Golden Seal*, 23–29.

SERBIA, BULGARIA AND THE RESURGENCE OF BYZANTINE INFLUENCE IN THE CENTRAL BALKANS

The enthronement of Emperor Basil I (867–886) marked a new stage, as his reign saw the solidification of Byzantine influence on the Adriatic and its growing strength in the peninsula's inlands, primarily through the mission of Christianisation. In Serbia, by all accounts, it was run from seaboard centres.³⁵ It was in the second half of the 9th and in the 10th centuries that Bulgarian bishoprics emerged in Belgrade, Braničevo, Niš and Ras.³⁶ The establishment of this organisation within the Byzantine system must have been related to a certain demographic and economic recovery, briefly threatened by the Bulgarian occupation of Serbia in the third decade of the 10th century.

Accordingly, the multiplication of settlements and necropolises is evident; hence the legacy of the second half of the 9th and the 10th century has been better studied (fig. 49). Together with those erected on open ground alongside rivers, settlements were created with increasing frequency within antique fortresses, selected for their topographic advantages and existing fortifications.³⁷ Security challenges are most clearly reflected in the more thoroughly explored highland forts, where the rebuilding of old ramparts and the construction of new ones have been observed.³⁸

In the mid-10th century, when circumstances in the Balkans turned in favour of Byzantium, Serbia extended from the Cetina River, Livno and the Dinaric massif to the West Morava River Basin and perhaps to Ras. According to the writings of Emperor Constantine Porphyrogenetos, there were eight towns in that territory, two of them in Bosnia.³⁹ Aside from some less substantiated attempts, it was only recently that the identification was proposed of one of these towns, Destinikon, as Velika Gradina in Vrsenice (fig. 50).⁴⁰ This interpretation paints a picture of the Serbian early medieval town as neither as urbanised as the antique city, nor as large or highly populated, but providing protection and conditions for certain economic activity in what was, in this particular case, a

mountainous area. Nothing is known of the appearance or actual geographic distribution of other Serbian towns.⁴¹

Unlike the settlements, which can now be consistently traced in most of Serbia south of the Sava and the Danube, the existence of necropolises is mostly on record in the Sava and Danube river basins up to the Iron Gates.⁴² The pagan custom of depositing a vessel with food during a burial survived after Christianisation missions, as revealed by the necropolis at Ravna, outside Knjaževac, from the last decades of the 9th, the 10th and the first half of the 11th century.⁴³ Accidental discoveries of whole vessels in the Kruševac and Varvarin areas that may indicate the existence of necropolises have been attributed to the same period.⁴⁴ Mounds from the Sjenica area in all likelihood also suggest that the evangelisation cannot be deemed to have been completed by the time indicated, but they have not been geodetically surveyed or sufficiently studied to allow an insight into their true meaning.⁴⁵

Market monetisation increased from the mid-10th century, in keeping with the development here briefly presented. The money of the time has been found in the east of this country and further along the Timok River Valley, to Niš.⁴⁶ The processes mentioned and the sparks of renewed urbanisation are indicated by a certain number of hoards containing jewellery, probably from the time of the Byzantine-Bulgarian conflict in the last decades of the 10th century,⁴⁷ and tools, military equipment and some liturgical vessels from the second half of the 10th and the first half of the 11th century.⁴⁸ The content of the hoards is indicative of the development of agriculture, the military and the crafts.

This segment of the early Middle Ages saw the total uniformisation of pottery in the territory of the Balkan-Danubian cultural group, where our material belongs as

³⁵ ИСН I, 152–153 (С. Ђирковић).

³⁶ Поповић В., *Епископска седишта*, 33–40.

³⁷ Cf. Bulić, *The Fortifications*, 191–208, 225.

³⁸ Роровић М., *Tvrđava Ras*, 139–142; Мркобрад, *Ras – Посећење*, 203–217; Роровић, Ђикић, *Vrsenice*, 97–100; Милинковић, *Градина на Јелици* (2010), 206.

³⁹ ИСН I, 158–163, 166–168 (С. Ђирковић).

⁴⁰ Роровић, Ђикић, *Vrsenice*, 130–134.

⁴¹ Cf. Ђирковић, „Насељени градови”, 9–32; Кораћ, *Од касиропа ка јолису*, 26; Роровић, Ђикић, *Vrsenice*, 133.

⁴² Ercegović-Pavlović, *Les nécropoles*, 40–60, 64, Pl. XIX; Јанковић М., *Београд*, 97–99; Јанковић М., Јанковић Ђ., *Словени*, 72–73, 81–82; Радичевић, *Периодизација некропола*, 349–359, with bibliography.

⁴³ Jovanović, Vuksan, *Medieval Necropolis*, 223–229, 235–236; cf. Špehar, *Remarks*, 77–78.

⁴⁴ Милић, *Керамичке јосуде*, 88–89, Т. I/1–2.

⁴⁵ Премовић-Алексић, *Средњовековна хумка*, 337–351; cf. Špehar, *Remarks*, 89.

⁴⁶ Радић, Иванишевић, *Византијски новац*, 27–31.

⁴⁷ Ерцеговић-Павловић, *Осјава наушница*, 83–94; Милић, Томић, *Осјава средњовековној накији*, 125–129.

⁴⁸ Бугарски, Иванишевић, *Раносредњовековна осјава*, 131–152.

Fig. 50. Vrsenice, Velika Gradina site, ceramic vessels

well.⁴⁹ Along with it, ceramics of Bulgarian provenance appear in the Ras area. Their presence there reflects the political landscape on the Bulgarian-Serbian border.⁵⁰ Similar finds exist in eastern Serbia too, though in smaller numbers.

Silver jewellery became more prevalent and technological progress is evident in making bronze jewellery.⁵¹ Nevertheless, finds of exquisite gold articles produced in the major centres of the Empire, such as the gold crescent-shaped earrings from Mačvanska Mitrovica, are extremely rare in our lands.⁵² A superior level of craftsmanship also characterises the silver jewellery from the Veliko Gradište hoard, most certainly produced by a Byzantine goldsmith (fig. 51). It also includes cast pieces, which, together with the Boljetin hoard, points to the parallel manufacture of two categories of ornaments, according to the clients' financial means.⁵³ There are arguments for the opinion that there were also jewellery casting workshops in the Belgrade area and the Đerdap region.⁵⁴

⁴⁹ Janković M., *The Ceramic Ware of the Lower-Danube*, 75–83; Би-кић, *Средњовековна керамика Београда*, 43–44, 112–113.

⁵⁰ Поповић М., *Tvrđava Ras*, 155–161, п. 622, сл. 105–106.

⁵¹ Јанковић М., *Неки њодаци*, 110.

⁵² Марјановић-Вујовић, Томић, *Накић на тилу Србије*, 57, кат. бр. 260; Викић, *Vizantijski nakit u Srbiji*, 50–51, 146, сл. 21/4.

⁵³ Минић, Томић, *Остава средњовековној накићу*, 128–129; Викић, *Vizantijski nakit u Srbiji*, 111–112; Ерцеговић-Павловић, *Остава наушница*, 91–93.

⁵⁴ Марјановић-Вујовић, *Раносредњовековна некропола*, 30, 35; Јанковић М., *Неки њодаци*, 105, 110–111.

CONCLUSION

Cultural discontinuity in the early Middle Ages is clearly evident in the Central Balkans. Life in the forts died away to such an extent that Roman finds can be traced only sporadically until the early, and rarely the mid- and late, 7th century. Written records of the numerous Slav groups that invaded the Balkans in the second half of the 6th and the early 7th century⁵⁵ contributed to the emergence of a general idea of their mass settlement as early as the first half of the 7th century. However, the existing archaeological evidence, at least with reference to our lands, reveals a different image, that is, points to a limited extent of Slav settlement in the early stages. Besides, one gains the impression that it did not take place all at once.

It appears that sites with Roman finds from the late 6th and the 7th century and the Slav settlements are concentrated in different regions. The Đerdap area is an exception, as there is some indication of the presence of both populations simultaneously, even though it is unclear to what extent the Slavs were widespread before the arrival of allied Bulgarian tribes. Therefore, the first more lasting contact between the Slavs and Byzantium in these parts took place in the early 7th century at the latest, but the material from the second half of the century does not indicate its intensification. While rare traces of Slav

⁵⁵ Cf. Поповић V., *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars*, 607–631; Максимовић, *Северни Илирик*, 23–50; ИСН I, 109–124 (Ј. Ковачевић).

settlement at that time have been observed in the low-lying areas around the West and Great Morava, the Drina and Sava rivers, they are now quite absent in the wider South Morava River Basin; there is rather the presence – equally scant – of finds that may indicate an autochthonous population (fig. 45).⁵⁶ George Ostrogorsky's old conclusion stands after all: Slav settlement in the 7th century did not supplant Byzantine government in the Central Balkans.⁵⁷ The reason for this ambiguity seems to lie in the gradual colonisation itself and in the avoidance of cities, which represented natural administration centres in an otherwise non-urbanised area. The entire area remained very sparsely populated and outside anyone's direct authority.⁵⁸

New settlements at early Byzantine sites were established only after one and a half to two centuries, while there are currently no signs of a Roman population in the 8th century. Some of the finds are attributed to Slavic tribes settled by Bulgarians in the Serbian Danube River Basin, where the insubstantial presence of Bulgarian material is taken as the main evidence of this process.⁵⁹ Similarly, the complete absence of such finds, as distinct from the situation at Ras, has led to designating Velika Gradina at Vrsenice as a Serbian settlement.⁶⁰ Unlike the earlier stage, when Slav settlements were formed mostly alongside streams in the interior of the Balkans, finds from the Danube River Basin and the restoration of life in the antique fortifications indicate different patterns of settlement in the 8th and 9th centuries. They could have arisen due to the population shifts mentioned, perhaps even to a migration from the territory of the Avar Khaganate, but this is still only a hypothesis. The third, later direction was from the Adriatic and applied mostly to the movements of Serbs. Thus, it is reasonable to postulate that, after the great depopulation, the settlement of the Central Balkan areas in the early Middle Ages unfolded in successive population inflows from the surrounding regions (fig. 49).

The finds of jewellery and coins clearly testify to the presence of Byzantine products, or products modelled after Byzantine ones, in this area a considerable time before the restoration of imperial authority. As the two

⁵⁶ Bugarski, *Jánoshida Type Earrings*, 233–246; Радишић, *Досагашиња сазнања*.

⁵⁷ Ostrogorsky, *The Byzantine Empire*, 4.

⁵⁸ Cf. Curta, *The Beginning of the Middle Ages*, 196–197.

⁵⁹ Љубинковић М., *Ка проблему словенизације Београда*, 20–24; Špehar, *Remarks*, 86–87.

⁶⁰ Popović, Bikić, *Vrsenice*, 131–134.

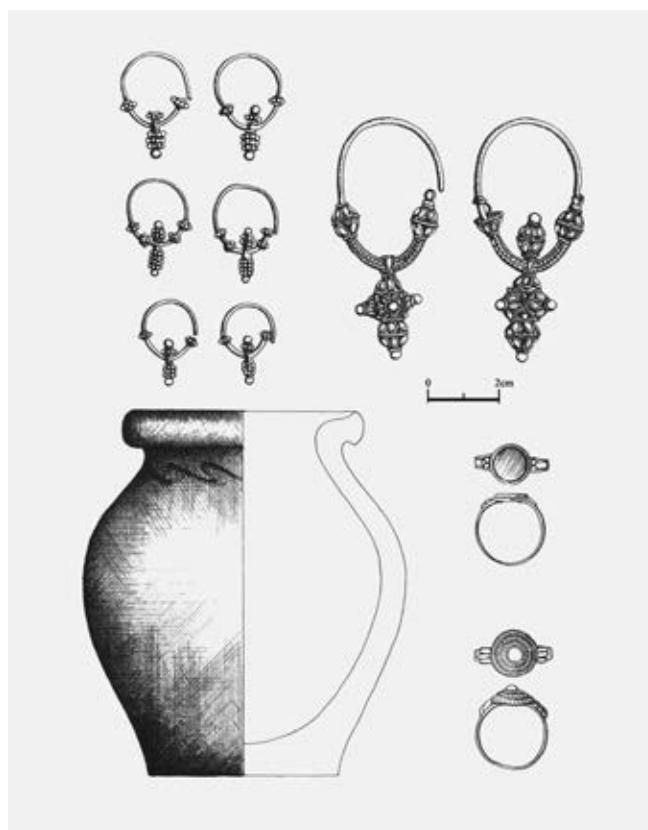

Fig. 51. The Veliko Gradište hoard

states were in constant contact, the expansion of Bulgaria implied the transference of Byzantine patterns. All this points to the existence of a single cultural milieu, rooted in the Byzantine tradition, which was also adopted by Slavs in the Central Balkans. Influxes from the Black Sea coast along the Danube to this territory can be clearly traced, and such incentives must have come from Byzantine strongholds on the Adriatic too.⁶¹ They were probably less intense and should primarily be sought in the territories that at the time belonged to Serbia.

Finally, the archaeological landscape testifies to the stabilisation of Slavic communities in the Central Balkans during the 10th century and fairly consistently heralds the territory's progress to a new medieval stage, once again under the Byzantine imperial crown.

⁶¹ Bikić, *Vizantijski nakit u Srbiji*, 146–147.

CHRONOLOGY

527–565	Reign of Emperor Justinian I.	913–959	Reign of Emperor Constantine VII Porphyrogenetos.
527–530	First incursions by Slavic tribes from the lower Danube into Thrace.	c. 926	Temporary occupation of Serbia, until 927, by the Bulgarian army led by Tsar Simeon.
548	Slavic tribes from Pannonia cross the Danube and ravage the central parts of the Balkan Peninsula. From mid-6 th century, forays of Slavs into the Balkan Peninsula become more frequent.	c. 933–c. 950	Reign of Prince Časlav.
582	Avars seize Sirmium.	c. 950	Dubrovnik diocese elevated to archdiocese, with jurisdiction over the regions of Serbia, Travunia and Zachlunia.
582–602	Reign of Emperor Maurice. Last attempts at defending the northern border of the Empire from Avar and Slav assaults.	1018	Byzantine Emperor Basil II establishes the Catepanate of Bulgaria and Theme of Serbia, following the collapse of the Bulgarian Empire.
626	Avars and Slavs lay siege to Constantinople.	1019–1020	Byzantine Emperor Basil II designates the territorial size of the Archbishopric of Ohrid, also comprising the Bishopric of Ras.
634	Serbs and Croats arrive at the invitation of Emperor Heraclius (610–641) to fight as allies of Byzantium against the Avars; in return, they are allowed to settle in Illyricum.	1039–1042	Prince Vojislav seizes control of Serbia and Diocleia, and subsequently of Travunia and Zachlunia.
680	Bulgarians under Khan Asparuh settle east of the Danube.	1064	Hungarians seize Byzantine Belgrade.
c. 780–800	Reign of Serbian Prince Višeslav.	1072	Aborted uprising against Byzantine rule in the theme of Bulgaria. The rebels proclaim Konstantin Bodin, son of Prince Mihailo of Diocleia, Tsar of Bulgaria.
c. 800–820	Reign of Serbian Prince Prosigoj.	1077	King Mihailo of Diocleia seeks the papal flag from Pope Gregory VII.
c. 850	Battles with Bulgarians successfully led by Prince Vlastimir, and, in later years, by his sons Mutimir, Strojimir and Gojnik.	c. 1085	King Bodin of Diocleia seizes the region of Ras and appoints Vukan and Marko to govern it.
c. 820–851	Reign of Serbian Prince Vlastimir.	1089	Diocese of Bar elevated to the status of an archdiocese.
851–891	Reign of Serbian Prince Mutimir.	1094	Meeting of Emperor Alexios Komnenos and Raška <i>Župan</i> Vukan.
867–886	Reign of Emperor Basil I.	1096	The Crusader army passes through the territory of present-day Serbia, taking the military route from Belgrade, through Niš and Sofia, to Constantinople, while one part of the army makes its way along the roads towards the Adriatic coast.
854	Bulgarian Khan Boris attacks Serbia again. After the conclusion of peace, prisoners of war exchanged at Ras, when the place is first mentioned as a settlement or fort.	1118–1143	Reign of Emperor John II Komnenos.
Between 867 and 874	Conversion to Christianity of the Serbian ruling families from the ecclesiastical centres on the Adriatic coast. Serbian princes accept the supreme power of the emperor.		
892–917	Reign of Serbian Prince Petar Gojniković.		

c. 1122	Emperor John Komnenos conquers Ras.	1217	Coronation of Stefan Nemanjić as the first crowned king 'of all the Serbian and maritime lands' – by means of a legacy sent to him by Pope Honorius III.
1127	During the Byzantine-Hungarian war, Serbs seize the fortress of Ras. Grand <i>Župan</i> Uroš I marries his daughter Jelena to the Hungarian heir and future king, Bela the Blind.	1219	The consecration of Archimandrite Sava Nemanjić as the first Serbian archbishop 'of all Serbian and maritime lands' in Nicaea; the Ecumenical Patriarch and the Council in Nicaea give the Serbian Archbishopric the right to autocephaly. The Monastery of <i>Žiča</i> becomes the seat of the archbishop and the coronation church.
1129	The Byzantine army conquers Ras. Grand <i>Župan</i> Uroš I recognises the emperor's supreme authority, and pledges to supply military forces.	1236	Archbishop Sava (Nemanjić) dies in the Bulgarian town of Trnovo; the following year, his remains are transferred to the Monastery of Mileševa.
1143–1180	Reign of Emperor Manuel I Komnenos.	1243–1276	Reign of King Stefan Uroš I.
1147	Two large Crusader armies, led by German Emperor Konrad III and French King Louis VII, pass through Serbia, following the old military road from Belgrade through Niš and Sofia to Constantinople.	1259–1282	Reign of Michael VIII Palaiologos.
1166–1196	Reign of Grand <i>Župan</i> Stefan Nemanja.	1261	Restoration of the Byzantine Empire at Constantinople.
1172	Stefan Nemanja's attempt to renege on his allegiance to Byzantine authority. Emperor Manuel I Komnenos enters Raška and the defeated Grand <i>Župan</i> marches in the emperor's triumphal procession in Constantinople.	1274	King Uroš rejects the Union of Lyon.
1180–1183	Reign of Emperor Alexios II Komnenos; after his assassination Stefan Nemanja refuses to recognise the new emperor Andronikos I Komnenos and sets out to conquer the Byzantine regions.	1276–1282	Reign of King Stefan Dragutin.
1185–1195	Reign of Emperor Isaac II Angelos.	1282–1328	Reign of Andronikos II Palaiologos.
1189	During the third passage of the Crusaders through Serbia, Stefan Nemanja and Friedrich Barbarossa meet at Niš and discuss forming an alliance.	1282	At the Council of Deževno, King Dragutin abdicates in favour of his brother, Milutin, and receives his own, separate lands. The same year, the Serbs launch an attack on Byzantium and take Skopje, Polog, Ovče Polje and areas around the Bregalnica River. The following year they advance to the Aegean Sea.
1191	In a battle on the South Morava River, the Serbian army suffers defeat by the Byzantines. Nemanja returns a small part of the territories he seized to the Byzantine emperor, and marries his middle son and heir apparent, Stefan, to the emperor's niece, Eudokia.	1282–1321	Reign of Stefan Uroš II Milutin.
c. 1191	Rastko Nemanjić goes to Mount Athos, takes monastic vows and becomes known as the monk, Sava.	c. 1291	Kuman–Tartar invasion of Serbia; <i>Žiča</i> is burned down. The seat of the Serbian Archbishopric is moved to Peć.
1195–1203	Reign of Emperor Alexios III Angelos.	1298–1299	Byzantine-Serbian negotiations. Peace concluded in 1299, and strengthened by the marriage between King Milutin and Simonida, the daughter of the emperor, Andronikus II Palaiologos. Milutin's conquests till then, the most important among them, northern Macedonia with Skopje, are recognised in the form of a dowry.
1196	Stefan Nemanja abdicates in favour of Stefan, now a nephew-in-law of the Byzantine emperor, and withdraws to the Monastery of Studenica as the monk Simeon, and subsequently to Mount Athos, the following year, where he stays until his death in 1199.	1314	King Milutin captures, nearly blinds and exiles his son Stefan Dečanski because of the latter's revolt against his authority. Stefan with his sons spends nearly seven years in Constantinople.
1198	The monks Simeon and Sava reconstruct the Hilandar monastery on Mount Athos.	1321–1331	Reign of Stefan Uroš III Dečanski.
1204	Fourth Crusade, the Crusaders sack Constantinople and divide the Byzantine Empire.	1324–1337	Administration of Serbian Archbishop Danilo II.
1204–1261	Empire of Nicaea. The house of Nemanjić considers it to be the successor to the old Byzantium.	1328–1341	Reign of Andronikos III Palaiologos.
1204–1221	Reign of Nicaean Emperor Theodore I Laskaris.	1330	Battle of Velbuzhd – victory of the Serbian army led by Stefan Dečanski over Bulgarian Tsar Michael. Stefan Dušan, the young king, demonstrates great courage in battle.
		1331–1355	Reign of King Stefan Dušan.

1334	King Dušan conquers regions in central Macedonia, including Ohrid and Prilep.	1365	Vukašin Mrnjavčević receives the title of king and becomes the co-ruler of Emperor Uroš.
1341–1354	Civil war in Byzantium, between the regents of the under-aged Jovan V Palaiologos, and John Kantakouzenos, who proclaims himself emperor and protector of the Palaiologoi.	1371	Battle of the Maritsa, King Vukašin and Despot Uglješa Mrnjavčević are killed. Vukašin's son, Marko, until then the 'young king', gains the title of king. With the death of the emperor Uroš, the male line of the Nemanjić family is extinguished.
1341–1391	Reign of John V Palaiologos.	1372–1389	Reign of Prince Lazar Hrebeljanović.
1342	Alliance between John Kantakouzenos and King Dušan. The king's conquests in south-western Macedonia and northern Epiros.	1375	Reconciliation of the Serbian and the Byzantine churches. The Ecumenical Patriarchate pardons Dušan, Uroš, Joanikije and the bishops, the Peć archbishop's title of patriarch is recognised in internal communication, and Dušan's title of the emperor of Serbia is posthumously recognised.
1343	Alliance of regents with King Stefan Dušan, who, from that time, in his traditional title of ruler 'of all the Serbian and maritime lands', adds 'of the Greek lands'.	1376–1379	Reign of Andronikos IV Palaiologos.
1345	King Dušan seizes control of Serres, south-eastern Macedonia and the Holy Mount.	1377	The Bosnian ban Tvrtko I Kotromanić is crowned as the king of the Serbs, Bosnia, the Pomorje (maritime) and western lands.
End of 1345 / beginning of 1346	King Dušan proclaims himself as the emperor of Serbia and part of the Byzantine Empire; he most often uses the title ' <i>vasilevs and autokratōr of Serbia and Romania</i> ' (in Greek) and ' <i>emperor of the Serbs and Greeks</i> ' (in the Serbian language).	1389	Battle of Kosovo, the death of Prince Lazar and Sultan Murat.
1346	Imperial coronation of Stefan Dušan in Skopje. The Serbian Church is elevated to the status of a patriarchate, and Archbishop Joanikije is consecrated as the first Serbian patriarch.	1391–1425	Reign of Manuel II Palaiologos
1347–1354	Reign of John VI Kantakouzenos.	1402	The Battle of Angora, in which Stefan Lazarević wages war as the vassal of Sultan Bayazit. On his return from the battlefield, in Constantinople the Byzantine emperor awards him the highest title, that of 'despot'.
1347	Emperor Dušan takes control of Epiros.	1402–1427	Reign of Despot Stefan Lazarević.
1348	Emperor Dušan takes control of Thessaly.	1403–1404	Belgrade becomes the capital of the Serbian state (till 1427).
1349	Dušan's Code proclaimed at a state assembly in Skopje. (The Code is later amended and proclaimed at an assembly in Serres in 1354).	1408	Despot Stefan Lazarević is awarded the title of Knight of the Order of the Dragon, established by Hungarian King Szigismund.
1352	Constantinopolitan Patriarch Kallistos and the Synod pronounce an anathema against Emperor Dušan and Patriarch Joanikije and the Serbian bishops (the so-called Kallistos' Anathema) because of Dušan's coronation as Byzantine Emperor and the raising of the Serbian Church to the status of a patriarchate.	1425–1448	Reign of John VIII Palaiologos.
1352	The Battle at Demotika, in which Emperor John VI Kantakouzenos and the Turks defeat the supporters of John V Palaiologos, the Serbs and the Bulgarians.	1428–1430	The building of Smederevo, the new capital of the Serbian state.
1354	Turks seize the city of Gallipoli, and establish their first stronghold in Europe.	1439	Despot Đurađ rejects the Florentine Union. Smederevo falls the first time.
1355	Emperor Dušan dies of unknown causes. The dissolution of his state soon leads to an epoch of internecine conflicts among the numerous regional overlords.	1440	First Ottoman siege of Belgrade (ruled by Hungary).
1355–1371	Reign of Emperor Stefan Uroš.	1449–1453	Reign of Constantine XI Dragases Palaiologos.
		1453	Turks seize Constantinople. On 29 th May, Sultan Mehmed II makes a ceremonial entry into the city, which becomes the capital of the Ottoman Empire – Istanbul.
		1455	Turks seize Novo Brdo.
		1456	Second Ottoman siege of Belgrade (ruled by Hungary).
		1459	Smederevo falls to the Turks; the end of the Serbian medieval state.

BIBLIOGRAPHY

- ВИИНЈ** = *Византијски извори за историју народа Југославије I–VI*, Београд 1955–1986.
- ГГБ** = Годишњак града Београда, Београд
- ГДКС** = Гласник Друштва конзерватора Србије, Београд
- ГСАД** = Гласник Српског археолошког друштва, Београд
- ГСУД** = Гласник Српског ученог друштва, Београд
- ЗЗСК** = Зборник заштите споменика културе, Београд
- ЗМПУ** = Зборник Музеја примењене уметности, Београд
- ЗМСЛУ** = Зборник Матице српске за ликовне уметности, Нови Сад
- ЗНМ** = Зборник Народног музеја у Београду, Београд
- ЗРВИ** = Зборник радова Византолошког института, Београд
- ЗФФ** = Зборник Филозофског факултета, Београд
- ИГ** = Историјски гласник, Београд
- ИСН** = *Историја српског народа I–III*, Београд 1981–1983.
- ИЧ** = Историјски часопис, Београд
- ЛССВ** = *Лексикон српског средњег века*, ed. С. Ћирковић, Р. Михаљчић, Београд 1999.
- НПЗ** = Новопазарски зборник, Нови Пазар
- ПКЈИФ** = Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
- РВМ** = Рад Војвођанских музеја, Нови Сад
- ХЗ** = Хиландарски зборник, Београд
- ААС** = *Acta Archaeologica Carphatica*, Krakow
- АР** = *Arheološki pregled*, Beograd
- АВ** = *Archaeologia Bulgarica*, Sofia
- ВФ** = *Byzantinische Forschungen*, Amsterdam
- ВМГС** = *Byzantine and Modern Greek Studies*, Birmingham
- ВЗ** = *Byzantinische Zeitschrift*, München
- СА** = *Cahiers archéologiques*, Paris
- ДОР** = *Dumbarton Oaks Papers*, Washington D.C.
- ОДВ** = *The Oxford Dictionary of Byzantium I–III*, ed. А. Р. Kazhdan, New York – Oxford 1991.
- РГ** = *Patrologiae cursus completus, ser. graeca*, ed. J.-P. Migne, 1–161, Paris 1857–1866.
- VAMZ** = *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Zagreb
- ΔΧΑΕ** = *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρίας, Αθήνα*
- Антонова, Шумен** = В. Антонова, *Шумен и Шуменската креџосџ*, Шумен 1985.
- Антоновић, Еџничка креџања** = М. Антоновић, *Еџничка креџања у Поморављу у XI и XII веку*, in: *Моравска Србија: историја, кулџура, уметносџ*, ed. С. Мишић, Крушевац–Београд 2007, 73–84.
- Арсић, Пеџкоза, Манасџир и кџиџиорски џроб** = Р. Арсић, В. Пеџкоза, *Манасџир и кџиџиорски џроб из Ђелија код Лајковца*, ГСАД 22 (2006) 167–178.
- Археолошко длаџо Косова и Меџохије** = *Археолошко длаџо Косова и Меџохије: од неолџта до раноџ средњег века I* (Зборник радова), II (Каталог), ed. Н. Тасић, Београд–Приштина 1998.
- Архиепископ Данило II, Живоџи краљева** = *Архиепископ Данило II и његови настављачи, Живоџи краљева и архиеџискоџа срџских*, превео Л. Мирковић, Београд 1935.
- Бајаловић-Хаџи-Пешић, Накиџ VIII–XVIII века** = М. Бајаловић-Хаџи-Пешић, *Накиџ VIII–XVIII века у Музеју џрада Беоџрада*, Београд 1984.
- Бајаловић-Хаџи-Пешић, Налази византиџске керамике** = М. Бајаловић-Хаџи-Пешић, *Налази византиџске керамике XI–XIII века на џодручју Србије*, ЗРВИ 36 (1997) 139–154.
- Бајаловић-Хаџи-Пешић, О налазима неких џредмеџа** = М. Бајаловић-Хаџи-Пешић, *О налазима неких џредмеџа у џџиџком сџилу на џериџиорџи Србије*, Саопштења 24 (1992) 217–222.
- Баришић, Грџки наџџиси** = Ф. Баришић, *Грџки наџџиси на иконама осџаве у Раковцу*, ЗФФ 10/1 (1968) 211–216.
- Баришић, О измирењу срџске и византиџске цркве** = Ф. Баришић, *О измирењу срџске и византиџске цркве 1375*, ЗРВИ 21 (1982) 159–182.
- Берић, Рашковић, Резулџаџи рекоџносџирања** = Н. Берић, Д. Рашковић, *Резулџаџи рекоџносџирања антиџџких и*

- средњовековних налазишта хришћанске околине и суседних области, ГСАД 18 (2002) 137–156.
- Бикић, Анђички узор** = В. Бикић, *Анђички узор* у средњовековном нахићу XI–XII века на тлу Србије, in: *Трећа југословенска конференција византолога*, edd. Љ. Максимовић, Н. Радошевић, Е. Радуловић, Београд–Крушевац 2002, 237–247.
- Бикић, Глењосана керамика у Србији** = В. Бикић, *Хронолошки, технолошки и стилски оквири глењосане керамике у Србији: пример манастира Свугденице*, in: М. Поповић, *Манастир Свугденица – археолошка открића*, Београд 2015, 337–357.
- Бикић, Ексклузивно кинеско посуђе** = В. Бикић, *Ексклузивно кинеско посуђе на Балкану: налази Селадона из XIV века са Београдске тврђаве*, ЗНМ 21/1 (2013) 253–273.
- Бикић, Кухиња и тврђава** = В. Бикић, *Кухиња и тврђава: посуђе у свакодневном животи*, in: *Приватни животи у српским земљама средњег века*, edd. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004, 139–160.
- Бикић, Познохришћански бронзани свећњаци** = В. Бикић, *Познохришћански бронзани свећњаци са Београдске тврђаве*, Саопштења 24 (1992) 224–228.
- Бикић, Србија и Византија у 13. веку** = В. Бикић, *Србија и Византија у 13. веку: археолошка сведочанства о хришћанском промету*, in: *Шеста национална конференција византолога*, Београд, 18–20. јун 2015 (in press).
- Бикић, Средњовековна керамика Београда** = В. Бикић, *Средњовековна керамика Београда*, Београд 1994.
- Бикић, Тврђавна керамика** = В. Бикић, *Тврђавна керамика из смедеревске замке*, in: *Пад Српске десетине 1459. године*, ed. М. Спремић, Смедерево–Београд 2011, 409–416.
- Бикић, Поповић, Археолошке теме** = В. Бикић, М. Поповић, *Археолошке теме у будућим византолошким истраживањима у Србији*, in: *Византијски свет на Балкану II*, edd. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд 2012, 655–665.
- Благојевић, Државна управа** = М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997 (Београд 2001).
- Благојевић, Соће** = М. Благојевић, *Соће – основни порез средњовековне Србије: једна перера или кабао живота*, Глас САНУ 390 (2001) 1–44.
- Благојевић, Српски сабори** = М. Благојевић, *Српски сабори и сабори ојачаства Немањина и Лазаревића*, Глас САНУ 410, Одељење историјских наука, књ. 14 (2008) 1–40.
- Благојевић, Медаковић, Историја српске државности I** = М. Благојевић, Д. Медаковић, *Историја српске државности I: Од настајанка првих држава до почетка српске националне револуције*, Нови Сад 2000.
- Богдановић, Историја старе српске књижевности** = Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980.
- Божилев, Ђозелев, Историја на средновековна Бугарија** = И. Божилев, В. Ђозелев, *Историја на средновековна Бугарија*, VII–XIV век, Софија 1999.
- Божич, Доходак царски** = И. Божич, *Доходак царски (поводом 198 члана Душановог законика Раковачкој рукописи)*, Београд 1956.
- Божич, Коњ добри и оружје** = И. Божич, *Коњ добри и оружје (уз члан 48 Душановог законика)*, Зборник Матице српске за друштвене науке 13–14 (1956) 84–92.
- Бојанин, Забаве и светковине** = С. Бојанин, *Забаве и светковине у средњовековној Србији од краја XII до краја XV века*, Београд 2005.
- Бојовић, Краљевство и светост** = Б. И. Бојовић, *Краљевство и светост. Политичка филозофија средњовековне Србије*, Београд 1999.
- Борисов, Керамика и керамично производство** = Б. Борисов, *Керамика и керамично производство през XI–XII век од територијата на днешна Југоисточна Бугарија*, Раднево 2002.
- Брмболић, Лазаревић, Манастир Манасија** = М. Брмболић, К. Лазаревић, *Манастир Манасија – резултати археолошких истраживања 2013. године*, ГДКС 38 (2014) 69–73.
- Брокијер, Путовање преко мора** = Бертрамдон де ла Брокијер, *Путовање преко мора*, Београд 1950.
- Бугарски, Иванишевић, Раносредњовековна осјава** = И. Бугарски, В. Иванишевић, *Раносредњовековна осјава изградених предмета из Руковца и слични налази са јодручја централног Балкана*, Старијар 63 (2013) 131–152.
- Веселиновић, Војска** = А. Веселиновић, *Војска у средњовековној Србији*, Војноисторијски гласник 1–2 (1994) 385–422 (=А. Веселиновић, *Држава српских десетина*, Београд 2006, 153–204).
- Веселиновић, Држава српских десетина** = А. Веселиновић, *Држава српских десетина*, Београд 2006.
- Винавер, Проблем производње сребра** = В. Винавер, *Проблем производње сребра у средњовековној Србији*, Историјски записи 17/3 (1960) 481–512.
- Винча** = Винча у историји и средњем веку, каталог изложбе, Београд 1984.
- Војводић, Владарски портрети у Дуљево** = Д. Војводић, *Српски владарски портрети у манастиру Дуљево*, Зограф 29 (2002–2003) 143–160.
- Војводић, Укрштена дијагима и „пориакон“** = Д. Војводић, *Укрштена дијагима и „пориакон“. Две древне и необичне инсигније српских владара у XIV и XV веку*, in: *Трећа југословенска конференција византолога*, edd. Љ. Максимовић, Н. Радошевић, Е. Радуловић, Београд–Крушевац 2002, 249–276.
- Вуксан, Средњовековни локалитети** = М. Вуксан, *Средњовековни локалитети у околини Бора*, ГСАД 6 (1990) 191–196.
- Гајић, Сребрне чаше** = М. Гајић, *Сребрне чаше позног средњег века у Србији*. Каталог изложбе, Београд 2010.
- Гај-Поповић, Новац и ковница** = Д. Гај-Поповић, *Новац и ковница краља Радослава*, Нумизматичар 8 (1985) 102–118.
- Георгиева, Керамика од дворца на Царевец** = С. Георгиева, *Керамика од дворца на Царевец*, in: *Царевград Търнов, Дворецот на българските царе през Втората българската*

- др̀жава II, *Керамика, битови предмети и вьорьжение, накити и тькани*, София 1974, 7–186.
- Григоров, Метални накити** = В. Григоров, *Метални накити от средновековна Бьлгария (VII–XI век)*, София 2007.
- Гр̀цки извори за бьлгарската история** = Гр̀цки извори за бьлгарската история VII, София 1968.
- Дагрон, Цар и ѓрвосвештеник** = Ж. Дагрон, *Цар и ѓрвосвештеник. Студија о византијском „цезароѓизму“*, Београд 2001.
- Данило Други, Живоѓи** = Данило Други, *Живоѓи краљева и архиеѓскоѓа ср̀ских, Службе*, edd. Г. Мак Данијел, Д. Петровић, Београд 1988.
- Данилови настѓављачи** = Данилови настѓављачи. Данилов ученик, *груѓи настѓављачи Даниловоѓ зборника*, ed. Г. Мак Данијел, Београд 1989.
- Динић, Браничево** = М. Динић, *Браничево у средњем веку*, in: idem, *Ср̀ске земље у средњем веку: истѓоријско-ѓеоѓрафске студије*, ed. С. Ђирковић, Београд 1978, 84–112.
- Динић, За хронолоѓију Душанових освајања** = М. Динић, *За хронолоѓију Душанових освајања византијских ѓрадова*, ЗРВИ 4 (1956) 1–11.
- Динић, Из ср̀ске истѓорије средњег века** = М. Динић, *Из ср̀ске истѓорије средњег века*, edd. С. Ђирковић, В. Ђокић, Београд 2003.
- Динић, О виѓезу Палману** = М. Динић, *О виѓезу Палману*, in: idem, *Из ср̀ске истѓорије средњег века*, edd. С. Ђирковић, В. Ђокић, Београд 2003, 447–451.
- Динић-Кнежевић, Тканине** = Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у ѓривреди средњовековноѓ Дубровника*, Београд 1982.
- Дончева-Петкова, Средновековни кр̀стове-енколпиони** = Л. Дончева-Петкова, *Средновековни кр̀стове-енколпиони от Бьлгария (IX–XIV в.)*, София 2011.
- Душанов законик** = Душанов законик, ed. Ђ. Бубало, Београд 2010.
- Ђорђевић, Зидно сликарстѓво ср̀ске властѓеле** = И. Ђорђевић, *Зидно сликарстѓво ср̀ске властѓеле у доба Немањина*, Београд 1994.
- Ђурић, Нови Исус Навин** = В. Ј. Ђурић, *Нови Исус Навин*, Зограф 14 (1983) 5–16.
- Ђурић, Сумрак Византије** = И. Ђурић, *Сумрак Византије. Време Јована VIII Палеолоѓа*, Београд 1984.
- Ерцеговић-Павловић, Осѓава наушница** = С. Ерцеговић-Павловић, *Осѓава наушница из римско-византијскоѓ кастијела из Бољешина на Дунаву*, Старинар 20 (1969) 83–96.
- Ерцеговић-Павловић, Средњовјековна некроѓола у Нишу** = С. Ерцеговић-Павловић, *Средњовјековна некроѓола у Нишу*, Старинар, н. с., 27 (1976) 83–100.
- Живковић Б., Поѓаново** = Б. Живковић, *Поѓаново. Цр̀јежи фресака*, Београд 1986.
- Живковић В., Коѓор** = В. Живковић, *Коѓор – модел ка-сносредњовековноѓ ѓрада*, in: *Приваѓни живоѓ у ср̀ским земљама средњег века*, edd. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004, 80–110.
- Живковић Т., Јужни Словени** = Т. Живковић, *Јужни Словени ѓод византијском влашћу (600–1025)*, Београд 2002.
- Живковић Т., Црквена ор̀анизација** = Т. Живковић, *Црквена ор̀анизација у ср̀ским земљама (рани средњѓ век)*, Београд 2004.
- Живоѓи краљева** = Живоѓи краљева и архиеѓскоѓа ср̀ских найисао архиеѓскоѓ Данило и друѓи, ed. Ђ. Даничић, Загреб 1866.
- Живоѓиновић, Истѓорија Хиландара** = М. Живоѓиновић, *Истѓорија Хиландара I*, Београд 1998.
- Законик цара Душана (1898)** = Законик Сѓефана Душана цара ср̀скоѓ, ed. С. Новаковић, Београд 1898.
- Законик цара Душана (1960)** = Законик цара Сѓефана Душана 1349 и 1354, ed. Н. Радојчић, Београд 1960.
- Залеская, Связи средњовековноѓ Херсонеса** = В. Н. Залеская, *Связи средњовековноѓ Херсонеса с Сирией и Малой Азией*, in: *Восточное Средиземноморье и Кавказ IV–XVI вв.*, edd. А. В. Банк, В. Г. Луконин, Ленинград 1988, 93–104.
- Зборник средњовековних ѓириличких ѓовелѓа и ѓисама I** = Зборник средњовековних ѓириличких ѓовелѓа и ѓисама Ср̀бије, Босне и Дубровника I, 1186–1321, edd. В. Мошин, С. Ђирковић, Д. Синдик, Београд 2011.
- Зечевић, Зделе са водоравном гр̀шком** = Е. Зечевић, *Прилоѓ ѓроучавању здела са водоравном гр̀шком*, НПЗ 27 (2003) 73–105.
- Зечевић, Радичевић, Керамика Ђурђевић Сѓуѓова** = Е. Зечевић, Д. Радичевић, *Керамика Ђурђевић Сѓуѓова*, НПЗ 25 (2001) 73–105.
- Иванишевић, Налаз средњовековноѓ новца** = В. Иванишевић, *Налаз средњовековноѓ новца из цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелоѓ Поља*, Нумизматичар 30 (2012) 221–232.
- Иванишевић, Новац краља Радослава** = В. Иванишевић, *Новац краља Радослава*, ЗРВИ 37 (1998) 87–95.
- Иванишевић, Новчарстѓво средњовековне Ср̀бије** = В. Иванишевић, *Новчарстѓво средњовековне Ср̀бије*, Београд 2001.
- Иванишевић, Развој хералдике** = В. Иванишевић, *Развој хералдике у средњовековноѓ Ср̀дији*, ЗРВИ 41 (2004) 213–234.
- Иванишевић, Сѓари Косѓолац** = В. Иванишевић, *Сѓари Косѓолац, Локалитѓетѓ Рудине – насеље*, ГСАД 3 (1986) 222–226.
- Иванишевић, Бугарски, Примена LiDAR ѓтехнолоѓије** = В. Иванишевић, И. Бугарски, *Примена LiDAR ѓтехнолоѓије у анализи ѓѓоѓрафије Марѓума/Мораве и Кулича*, Старинар 62 (2012) 239–255.
- Ивановић, Развиѓтак војне службе** = М. Ивановић, *Развиѓтак војне службе као основ формирања властѓеоскоѓ слоја у ср̀скоѓ средњовековноѓ др̀жави*, Војноисторијски гласник 1 (2014) 30–48.
- Истѓорија ѓрмењене уметностѓи код Срба I** = *Истѓорија ѓрмењене уметностѓи код Срба I*, Београд 1977.

- История культуры Древней Руси = История культуры Древней Руси. Том 1. Домонгольский период. Материальная культура*, edd. Н. Н. Воронин, М. К. Каргер, М. А. Тиханова, Москва 1951.
- Јанковић Ђ., *Подоунавски гео обласћи Аквиса* = Ђ. Јанковић, *Подоунавски гео обласћи Аквиса у VI и њојком VII века*, Београд 1981.
- Јанковић Ђ., *Словени* = Ђ. Јанковић, *Словени у источној Србији у VI и VII столећу*, in: *Археологија источне Србије*, ed. М. Лазић, Београд 1997, 133–149.
- Јанковић М., *Београд* = М. Јанковић, *Београд и његова околина од IX до XI века*, ГГБ 52 (2005) 95–107.
- Јанковић М., *Неки њодаци* = М. Јанковић, *Неки њодаци о изради њредмеџа од обојених меџала на Кључу Дунава у IX–XI веку*, ЗНМ 11–1 (1983) 99–114.
- Јанковић М., *Средрни налаз* = М. Јанковић, *Средрни налаз из Прахова*, ЗНМ 9–10 (1979) 271–277.
- Јанковић М., *Средњовековно насеље* = М. Јанковић, *Средњовековно насеље на Великом Грациу у X–XI веку*, Београд 1981.
- Јанковић М., Јанковић Ђ., *Словени* = М. Јанковић, Ђ. Јанковић, *Словени у јујословенском Подоунављу*, каталог изложбе, Београд 1990.
- Јанц, *Орнаментни фресака* = З. Јанц, *Орнаментни фресака из Србије и Македоније од XII до средине XV века*, Београд 1961.
- Јиречек, *Историја Срба* = К. Јиречек, *Историја Срба I–II*, Београд 1952².
- Јовановић В., *Осџава средњовековној новца* = В. Јовановић, *Осџава средњовековној новца из Тејова*, Нумизматичар 3 (1980) 169–180.
- Јовановић В., *Средњовековни ѓрад Звечан* = В. Јовановић, *Средњовековни ѓрад Звечан*, Старинар 13–14 (1962–1963) 137–150.
- Јовановић М., *Срјски средњовековни новац* = М. Јовановић, *Срјски средњовековни новац*, Београд 2001².
- Јуришић, *Градац* = А. Јуришић, *Градац, резултати археолошких радова*, Београд 1989.
- Калић, *Београд у међународној ѓрјовини* = Ј. Калић, *Београд у међународној ѓрјовини средњеј века*, in: *Ослобођење ѓрадова у Србији од Турака 1862–1867*, ed. В. Чубриловић, Београд 1970, 47–60.
- Калић, *Два царсџва* = Ј. Калић, *Два царсџва у срјској историји XII века*, ЗРВИ 38 (1999–2000) 197–212 (= eadem, *Евроџа и Срби*, Београд 2006, 563–581).
- Калић, *Жуџан Белош* = Ј. Калић, *Жуџан Белош*, ЗРВИ 36 (1997) 63–81 (= eadem, *Евроџа и Срби*, Београд 2006, 623–642).
- Калић, *Земун у XII веку* = Ј. Калић, *Земун у XII веку*, ЗРВИ 13 (1971) 27–56.
- Калић, *Ниш у средњем веку* = Ј. Калић, *Ниш у средњем веку*, ИЧ 31 (1984) 7–27.
- Калић, *Охридска архиеџскоџија* = Ј. Калић, *Охридска архиеџскоџија и Србија XII века*, ЗРВИ 44/1 (2007) 197–208.
- Калић, *Подаци Алберџа Ахенској* = Ј. Калић, *Подаци Алберџа Ахенској о уџарско-визанџијским односима крајем XI века*, in: eadem, *Евроџа и Срби. Средњеј век*, Београд 2006, 49–58.
- Калић, *Срби у џозном средњем веку* = Ј. Калић, *Срби у џозном средњем веку*, Београд 1994.
- Калић, *Србија и Беоџрад џочеџком XV века* = Ј. Калић, *Србија и Беоџрад џочеџком XV века*, ГГБ 25 (1978) 97–105.
- Калић, *Црквене џрилике* = Ј. Калић, *Црквене џрилике у срјским земљама до сџварања архиеџскоџије 1219. џодине*, in: *Сава Немањџи – Свџи Сава. Историја и џредање*, ed. В. Ђурић, Београд 1979, 27–53 (= eadem, *Евроџа и Срби*, Београд 2006, 113–152).
- Калић-Мијушковић, *Беоџрад у средњем веку* = Ј. Калић-Мијушковић, *Беоџрад у средњем веку*, Београд 1967.
- Кандић, *Истџраживање архиеџекџуре* = О. М. Кандић, *Истџраживање архиеџекџуре и конзерваторски радови у Манастиру Соџођани*, Саопштења 16 (1984) 7–29.
- Кирпичников, *Древнерусское оружје* = А. Н. Кирпичников, *Древнерусское оружје, выпуск третий, Доспех, комплекс боевых средств IX–XIII вв.*, Археология СССР Е1–36, Академия наук СССР, Институт археологии, Издательство ‘Наука’, Ленинград 1971, 1–126.
- Ковачевић Ј., *Средњовековна ношња балканских Словена* = Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња балканских Словена. Сџудија из историје средњовековне кулџуре Балкана*, Београд 1953.
- Ковачевић М., *Профана архиеџекџура* = М. Ковачевић, *Профана архиеџекџура средњовековној Крушевца: резултати досадашњих истџраживања*, Старинар 30 (1979) 13–29.
- Ковачевић-Коџић, *Градска насеља* = Д. Ковачевић-Коџић, *Градска насеља средњовековне досанске државе*, Сарајево 1978.
- Ковачевић-Коџић, *Средњовековна Сребреница* = Д. Ковачевић-Коџић, *Средњовековна Сребреница, XIV–XV вијек*, Београд 2010.
- Коматина И., *Срби на џуџу крсџаша* = И. Коматина, *Срби на џуџу крсџаша*, ИЧ 64 (2015) 55–83.
- Коматина И., *Срјски владари у Алексијаџи* = И. Коматина, *Срјски владари у Алексијаџи – хронолошки оквири деловања*, ЗРВИ 52 (2015) 173–194.
- Коматина И., *Црква и држава* = И. Коматина, *Црква и држава у срјским земљама од XI до XIII века*, Београд 2016.
- Коматина П., *Визанџијска џиџула Консџанџина Бодина* = П. Коматина, *Визанџијска џиџула Консџанџина Бодина*, ЗРВИ 48 (2011) 63–78.
- Коматина П., *Моравски еџскоџ* = П. Коматина, *Моравски еџскоџ Аџаџон на Фоџијевом сабору 879/880. џ.*, in: *Срјска џеологија данас* (2009), ed. Б. Шијаковић, Београд 2010, 359–368.
- Коматина П., *Појам Буџарске* = П. Коматина, *Појам Буџарске у XI и XII веку и џериџорија Охридске архиеџскоџије*,

- in: *Византијски светл на Балкану I*, edd. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд 2012, 41–56.
- Коматина П., *Србија и Дукља* = П. Коматина, *Србија и Дукља у делу Јована Скилице*, ЗРВИ 49 (2012) 159–186.
- Коматина П., *Црквена йолићика* = П. Коматина, *Црквена йолићика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I*, Београд 2014.
- Константин Филозоф, *Житије десјотиа Стефана* = Константин Филозоф, *Повести о словима, Житије десјотиа Стефана Лазаревића*, ed. Г. Јовановић, Београд 1989.
- Константиин Философ = Константиин Философ и његов животи Стефана Лазаревића десјотиа срјској, ed. В. Јагић, ГСУД 42 (1875) 223–377.
- Кораћ, *Испраживање Св. Паниелејмона у Нишу* = В. Кораћ, *Испраживање остайаака храма Св. Паниелејмона у Нишу*, ЗРВИ 39 (2001–2002) 103–145.
- Кораћ, *Од касирона ка йолису* = В. Кораћ, *Од касирона ка йолису*, in: *Трета јујословенска конференција визанйолога*, edd. Љ. Максимовић, Н. Радошевић, Е. Радуловић, Београд–Крушевац 2002, 23–28.
- Корзухина, Пескова, *Древнерусские энколпионы* = Г. Ф. Корзухина, А. А. Пескова, *Древнерусские энколпионы. Нагрудные кресты-реликвирии XI–XII вв.*, Санкт Петербург 2003.
- Крсмановић, *О односу уйравне и црквене орјанизације* = Б. Крсмановић, *О односу уйравне и црквене орјанизације на йодручју Охридске архиепископије*, in: *Византијски светл на Балкану I*, edd. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд 2012, 17–39.
- Крстић, Величковић, Марјановић-Вујовић, *Археолошко блајо Србије* = Д. Крстић, М. Величковић, Г. Марјановић-Вујовић, *Археолошко блајо Србије из музејских збирки*. Каталог изложбе, Београд 1983.
- Литаврин, *Болгария* = Г. Г. Литаврин, *Болгария и Византия в XI–XII вв.*, Москва 1960.
- Лукић-Крстановић, *Научна йумачења сабора* = М. Лукић-Крстановић, *Научна йумачења сабора*, in: *Зборник Ејнографској музеја у Београду 1901–2001*, Београд 2001, 131–140.
- Љубинковић Р. et al., *Испраживачки и конзервайторски радови* = Р. Љубинковић et al., *Испраживачки и конзервайторски радови на цркви Ваведена у Лиљану*, ЗЗСК 10 (1959) 70–91.
- Љубинковић М., *Ка йроблему словенизације Београда* = М. Љубинковић, *Ка йроблему словенизације Београда и северне Србије*, ГГБ 25 (1978) 17–25.
- Љубинковић М., *Некройола цркве Св. Петра* = М. Љубинковић, *Некройола цркве Св. Петра код Новои Пазара*, ЗНМ 6 (1970) 172–195.
- Мадас, *Славковица* = Д. Мадас, *Славковица*, Крагујевац 1984.
- Максимовић, „Византинизми” краља Сйефана Радослава = Љ. Максимовић, „Византинизми” краља Сйефана Радослава, ЗРВИ 46 (2009) 139–147.
- Максимовић, *Значење речи Грк и Јелин* = Љ. Максимовић, *Значење речи Грк и Јелин у срјским средњовековним изворима*, ЗРВИ 38 (1999–2000) 215–227 (= idem, *Византијски светл и Срби*, Београд 2008, 219–231).
- Максимовић, *Орјанизација византијске власти* = Љ. Максимовић, *Орјанизација византијске власти у новоосвојеним областима йосле 1018. йодине*, ЗРВИ 36 (1997) 21–43.
- Максимовић, *Покришавање Срба и Хрвајта* = Љ. Максимовић, *Покришавање Срба и Хрвајта*, ЗРВИ 35 (1996) 155–174.
- Максимовић, *Полићичка улоја Јована Канйакузина* = Љ. Максимовић, *Полићичка улоја Јована Канйакузина йосле аддикације*, ЗРВИ 9 (1966) 121–193 (= idem, *Ойлеги о йолићичкој моћи у Византији*, Београд 2013, 163–270).
- Максимовић, *Порески сисйем* = Љ. Максимовић, *Порески сисйем у ирчком областима Срјској Царсйва*, ЗРВИ 17 (1976) 101–125.
- Максимовић, *Севасйи* = Љ. Максимовић, *Севасйи у средњовековној Србији*, ЗРВИ 32 (1993) 137–147.
- Максимовић, *Северни Илирик* = Љ. Максимовић, *Северни Илирик у VI веку*, ЗРВИ 19 (1980) 23–57.
- Максимовић Љ., *Срјска царска йићула* = Љ. Максимовић, *Срјска царска йићула*, Глас САНУ 384, Одељење историјских наука, књ. 10 (1998) 173–196 (= idem, *Византијски светл и Срби*, Београд 2008, 133–149).
- Манева, *Средновековен накйић од Македонија* = Е. Манева, *Средновековен накйић од Македонија*, Скопје 1992.
- Марјановић-Вујовић, *Крсйови од VI до XII века* = Г. Марјановић-Вујовић, *Крсйови од VI до XII века из збирке Народной музеја*, Београд 1987.
- Марјановић-Вујовић, *Раносредњовековна некройола* = Г. Марјановић-Вујовић, *Раносредњовековна некройола на Доњем йраду Београдске йврђаве*, ГГБ 36 (1989) 17–46.
- Марјановић-Вујовић, *Трњање* = Г. Марјановић-Вујовић, *Трњање: срјска некройола (крај XI – йочейак XIII века)*, Београд 1984.
- Марјановић-Вујовић, Томић, *Накйић на йилу Србије* = Г. Марјановић-Вујовић, Г. Томић, *Накйић на йилу Србије из средњовековних некройола од IX–XV века*, Београд 1982.
- Марјановић-Душанић, *Владар као райник* = С. Марјановић-Душанић, *Владар као райник. Прилој изучавању немањйнке идеолойје*, ЗФФ 16 (1989) 125–146.
- Марјановић-Душанић, *Владарска идеолойја* = С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеолойја Немањйћа. Дийломаћичка сйудија*, Београд 1997.
- Марјановић-Душанић, *Владарске инсйиње* = С. Марјановић-Душанић, *Владарске инсйиње и државна симболика у Србији од XIII до XV века*, Београд 1994.
- Марјановић-Душанић, *Елементи царској йројрама* = С. Марјановић-Душанић, *Елементи царској йројрама у Душановој йовели уз „Законик”*, ПКЈИФ 65–66/1–4 (1999–2000) 3–20.
- Марјановић-Душанић, *Немањйн найрсни крсй* = С. Марјановић-Душанић, *Немањйн найрсни крсй: из наше сйаре инсйиолойје*, ЗФФ 17 (1991) 203–215.

- Марјановић-Душанић, *Свети краљ* = С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ. Култи Стефана Дечанског*, Београд 2007.
- Марковић В., *Православно монаштво* = В. Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Сремски Карловци 1920.
- Марковић М., *Прво њутовање Светиој Саве* = М. Марковић, *Прво њутовање Светиој Саве у Палестину и његов значај за српску средњовековну уметност*, Београд 2009.
- Маршак, *Согдийское серебро* = Б. И. Маршак, *Согдийское серебро. Очерки по восточной торговле*, Москва 1971.
- Миятев, *Кратка историја* = К. Миятев, *Кратка историја на българската архитектура*, София 1965.
- Микулчић, *Сџаро Скопје* = И. Микулчић, *Сџаро Скопје со околните тврдини*, Скопје 1982.
- Милинковић, *Градина на Јелици (2010)* = М. Милинковић, *Градина на Јелици. Рановизантијски град и средњовековно насеље*, Београд 2010.
- Милинковић, *Градина на Јелици (2014)* = М. Милинковић, *Градина на Јелици, регионални центар на северу Источне римске царства*, in: *Градина на Јелици. Тридесет година археолошких истраживања (1984–2014)*, edd. М. Милинковић, П. Шпехар, Чачак 2014, 17–51.
- Милићевић, *Манастири у Србији* = М. Ђ. Милићевић, *Манастири у Србији*, Београд 1867.
- Милошевић Д., *Накиј од XII до XV века* = Д. Милошевић, *Накиј од XII до XV века из збирке Народне музеја*, Београд 1987.
- Милошевић Г., *Сџановање у средњовековној Србији* = Г. Милошевић, *Сџановање у средњовековној Србији*, Београд 1997.
- Миљковић, *Сава, Стефан Радолав и Димитрије Хоматин* = Б. Миљковић, *Сава, Стефан Радолав и Димитрије Хоматин*, ЗРВИ 52 (2015) 259–275.
- Минић, *Керамика из Крушевца* = Д. Минић, *Прилози давању средњовековне керамике из Крушевца*, Старица 30 (1979) 43–47.
- Минић, *Керамичке посуде* = Д. Минић, *Керамичке посуде као пројекти на средњовековним некрополама у Србији*, ГГБ 25 (1978) 87–95.
- Минић, *Остава накија из Трговишта* = Д. Минић, *Остава накија из средњовековне Трговишта код Нове Пазаре*, НПЗ 8 (1984) 23–35.
- Минић, *Сирално увијена жица* = Д. Минић, *Сирално увијена жица на средњовековном накију из Србије*, Старица 38 (1987) 73–81.
- Минић, *Томић, Остава средњовековне накије* = Д. Минић, Г. Томић, *Остава средњовековне накије из Велике Градишта*, Старица 23 (1972) 125–130.
- Михалчић, *Крај српске царства* = Р. Михалчић, *Крај српске царства*, Београд 2001³.
- Мојсиловић, *Просторна структура* = С. Мојсиловић, *Просторна структура манастира средњовековне Србије*, Саопштења 13 (1981) 7–45.
- Мојсиловић, *Средњовековни манастир у Павловцима* = С. Мојсиловић, *Средњовековни манастир у Павловцима на Космају. Просторно-архитектонска структура*, Саопштења 13 (1981) 127–146.
- Моравска Србија = *Моравска Србија, људи и дела*. Каталог изложбе, Крушевац 1971.
- Моравска школа и њено доба = *Моравска школа и њено доба*, ed. В. Ј. Ђурић, Београд 1972.
- Мохов, *К cursus honorum Константина Диогена* = А. С. Мохов, *К cursus honorum Константина Диогена*, in: *Античка древност и средње векове*, вып. 27: *Византија и средњовековни Крым*, Симферопол 1995, 32–37.
- Мошин, *Акџи из светиојорских архива* = В. Мошин, *Акџи из светиојорских архива*, Споменик СКА 91 (1939) 153–260.
- Мркобрад, *Рас – Посење* = Д. Мркобрад, *Рас – Посење: фаза развоја њувања*, ЗРВИ 36 (1997) 203–219.
- Мусин, *Археологија ‘личног благочестја’* = А. Е. Мусин, *Археологија ‘личног благочестја’ в христјанској традицији Востока и Запада*, in: *Христјанска иконографија Востока и Запада в памятникaх материальной культуры древней Руси и Византии. Памяти Татьяны Чуковой*, edd. Е. Н. Носов, А. Е. Мусин, Санкт Петербург 2006, 163–222.
- Наумов, *К историји* = Е. П. Наумов, *К историји сербо-византијске граници во второй половине XIV в.*, Византијски временник 25 (1964) 231–234.
- Ненадовић, *Бојородица Љевишка* = С. Ненадовић, *Бојородица Љевишка: њен њосџанак и њено место у архитектурни Милутиновић времена*, Београд 1963.
- Николаева, *Древнерусская мелкая пластика* = Т. В. Николаева, *Древнерусская мелкая пластика из камня XI–XV вв.*, Москва 1983.
- Николић, *Византијски њисци о Србији* = М. Николић, *Византијски њисци о Србији (1402–1439)*, Београд 2010.
- Николић, *Максимовић, Бабич, Привесци са некрополе из Ниша* = Д. Николић, М. Максимовић, Д. Бабич, *Привесци са некрополе XII–XIII века из Ниша и њихов минерални састав*, in: *Археологија и њиродне науке*, Београд 1992, 167–175.
- Николов, *Буюклиев, Нови тракијски могили погребенија* = Д. Николов, Х. Буюклиев, *Нови тракијски могили погребенија от Чаталка, Старозагорско*, Археологија 3 (1967) 10–25.
- Нитић, *Темерински, Налази џексџила* = А. Нитић, Ж. Темерински, *Налази џексџила из Пејрове цркве код Нове Пазаре*, Саопштења 37–38 (2006) 51–67.
- Нитић, *Тканине и њрофани косџим* = А. Нитић, *Тканине и њрофани косџим у српском сликарству XIV и њрве њоловине XV века – њорекло и развој сџила*, Ниш и Византија 2 (2004) 317–334.
- Новаковић, *Охридска архиепископија* = С. Новаковић, *Охридска архиепископија у њочетку XI века: хрисовуље цара Василија II од 1019 и 1020 њод.*, in: *idem, Сџиси из историјске географије*, ed. С. Ђирковић, Београд 2003, 59–102.

- Одабрани сіоменици српскої ірава = Одабрани сіоменици српскої ірава (од XII до краја XVвека), ed. А. В. Соловјев, Београд 1926.
- Острогорски, Византійско царство и околини свей у VII веку = Г. Острогорски, Византійско царство и околини свей у VII веку, in: idem, Из византійске исторіје, историографије и іросіорографије, Сабрана дела Георгија Остроіорскої III, Београд 1970, 37–61.
- Павловић, Дечанске амјуле = Л. Павловић, Дечанске амјуле, ЗМПУ 3–4 (1958) 101–104.
- Паровић-Пешикан, Средњовековна некроіола у Сремској Мишровици = М. Паровић-Пешикан, Средњовековна некроіола у Сремској Мишровици, Старинар 31 (1981) 179–191.
- Пескова, Традицији изображенія святых = А. А. Пескова, Традицији изображенія святых на византійских крестах-реликваріях, in: *Archeologia Abrahamica*, ed. Л. Беляев, Москва 2009, 285–309.
- Пириватрић, Византійска ітема Морава = С. Пириватрић, Византійска ітема Морава и „Моравіје” Констїантїна VII Порфіроіенїта, ЗРВИ 36 (1997) 173–201.
- Пириватрић, Византійске іредсїаве о Срдима = С. Пириватрић, Византійске іредсїаве о Срдима у доба ірвих Палеолоіа (око 1261 – око 1370), Универзитет у Београду 2013 (unpublished doctoral dissertation).
- Пириватрић, Византійске іиїјуле Јована Оливера = С. Пириватрић, Византійске іиїјуле Јована Оливера, ЗРВИ 50/2 (2013) 713–724.
- Пириватрић, Византійски свей = С. Пириватрић, Византійски свей и іосїанак краљевсїва и ауїокефалне цркве све српске и іоморске земље (in press).
- Пириватрић, Византійско-српски односи = С. Пириватрић, Византійско-српски односи из груіе іоловине владавине краља Милуїїна (1299–1321) у делима савремених царїградских историоірафа – ірилої іроучавању іроблема, in: Манастїр Сїуденица – 700 іодина Краљеве цркве, Београд 2016 (in press).
- Пириватрић, Једна ірешїосїавка = С. Пириватрић, Једна ірешїосїавка о іореклу буїарскої цара Констїантїна Асена „Тїха”, ЗРВИ 46 (2009) 313–331.
- Пириватрић, Манојло I Комнин = С. Пириватрић, Манојло I Комнин, „царски сан” и „самодрици оіласти српскої іресїола”, ЗРВИ 48 (2011) 89–118.
- Пириватрић, Самуїлова држава = С. Пириватрић, Самуїлова држава: обим и каракїтер, Београд 1997.
- Пириватрић, Улазак Сїефана Душана у Царсїво = С. Пириватрић, Улазак Сїефана Душана у Царсїво, ЗРВИ 44/2 (2007) 381–409.
- Пириватрић, Хронолоїїа и історїјски конїексї = С. Пириватрић, Хронолоїїа и історїјски конїексї іодизања манастїра Сїуденице. Прилої ісїраживању іроблема, Зограф 39 (2015) 47–56.
- Поповић В., Еїискојска седшїїта = В. Поповић, Еїискојска седшїїта у Срдїїи од IX до XI века, ГГБ 25 (1978) 33–39.
- Поповић В., Увод у іїоїоірафију Виминацијума = В. Поповић, Увод у іїоїоірафију Виминацијума, Старинар, н. с., 18 (1967) 29–49.
- Поповић Д., Реликвије Часної крсїа = Д. Поповић, Реликвије Часної крсїа у средњовековној Срдїїи, in: Констїантїн Велики у византійској и српској ітрадицији, ed. Љ. Максимовић, Београд 2014, 99–121.
- Поповић М., Археолошка сведочансїва о кїїїїорским сахранама = М. Поповић, Археолошка сведочансїва о кїїїїорским сахранама у средњем веку, НПЗ 30 (2007) 15–47.
- Поповић М., Беоірадска іврїава = М. Поповић, Беоірадска іврїава, Београд 2006².
- Поповић М., Владарско боравишїе Сїефана Немање = М. Поповић, Владарско боравишїе Сїефана Немање у Расу, in: Сїефан Немања – Свейи Симеон Мироїочиви, історїја и іредање, ed. Ј. Калић, Београд 2000, 233–246.
- Поповић М., Двор владара и власїеле = М. Поповић, Двор владара и власїеле, in: Приваїїни живої у српским земљама средњеї века, edd. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004, 29–63.
- Поповић М., Лїїовац = М. Поповић, Лїїовац – ітраїови средњовековної власїеоскої боравишїа, Саопштења 34 (2002) 157–176.
- Поповић М., Маїлички замак = М. Поповић, Маїлички замак, Београд 2012.
- Поповић М., Манастїр Сїуденица = М. Поповић, Манастїр Сїуденица – археолошка оїкрића, Београд 2015.
- Поповић М., Налази новца = М. Поповић, Налази новца краља Сїефана Рагослава из уїврїења Градина у Расу, НПЗ 1 (1977) 37–54.
- Поповић М., Смедеревски ірад = М. Поповић, Смедеревски ірад, Београд 2013.
- Поповић М., Уїврїења Моравске Срдїје = М. Поповић, Уїврїења Моравске Срдїје, in: Свейи Кнез Лазар, Сїоменица о шестїој сїїоїоїишїици Косовскої боја 1389–1989, Београд 1989, 71–88.
- Поповић С., Крсї у круїу = С. Поповић, Крсї у круїу. Архїїекїїура манастїра у средњовековној Срдїїи, Београд 1994.
- Поповић, Бикић, Комїлекс средњовековне мишроїоїїе = М. Поповић, В. Бикић, Комїлекс средњовековне мишроїоїїе у Беоіраду: ісїраживања у Доњем іраду Беоірадске іврїаве, Београд 2004.
- Поповић, Иванишевић, Град Браничево = М. Поповић, В. Иванишевић, Град Браничево у средњем веку, Старинар 39 (1988) 125–179.
- Поповић, Милошевић, Живої на селу = М. Поповић, Г. Милошевић, Живої на селу, in: Приваїїни живої у српским земљама средњеї века, edd. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004, 64–79.
- Премовић-Алексић, Найреље = Д. Премовић-Алексић, Найреље – осїаци средњовековне цркве и некроїоле, НПЗ 12 (1988) 23–62.

- Премовић-Алексић, *Средњовековна хумка* = Д. Премовић-Алексић, *Средњовековна хумка на локалитету Кобиљка код Сјенице*, in: *Споменица Јована Ковачевића*, edd. Р. Бунарић, Ж. Микић, Београд 2003, 337–351.
- Приватни живој* = *Приватни живој у српским земљама средњега века*, edd. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004.
- Пурковић, *Епикеција и друштвени дух* = М. Пурковић, *Епикеција и друштвени дух у старој српској држави*, *Годишњак скопског Филозофског факултета* 2 (1938) 111–139.
- Радић, *Време Јована V Палеолога* = Р. Радић, *Време Јована V Палеолога*, Београд 1993.
- Радић, Иванишевић, *Византијски новац* = В. Радић, В. Иванишевић, *Византијски новац из Народне музеја у Београду*, Београд 2006.
- Радичевић, *Периодизација некролола* = Д. Радичевић, *Периодизација некролола IX–XI века у доњем српском Подунављу*, *Старинар* 57 (2007) 349–362.
- Радичевић, *Раносредњовековни налази* = Д. Радичевић, *Раносредњовековни налази из Прилијца код Пожеге*, *ГСАД* 21 (2005) 327–342.
- Радичевић, Булић, *Прилој ироучавању власијоске сахране* = Д. Радичевић, Д. Булић, *Прилој ироучавању власијоске сахране у Моравској Србији*, in: *Власи и моћ. Власијела Моравске Србије*, ed. С. Мишић, Београд 2014, 113–135.
- Радичевић, Цицковић, *Археолошка истраживања на Руднику* = Д. Радичевић, А. Цицковић, *Археолошка истраживања на Руднику (2009–2011)*, *ГДКС* 36 (2012) 36–41.
- Радичевић, Цицковић, *Нова истраживања средњовековних налазишта на Руднику* = Д. Радичевић, А. Цицковић, *Нова истраживања средњовековних налазишта на Руднику*, in: *Резултати нових археолошких истраживања у северозападној Србији и суседним територијама*, edd. В. Филиповић, Р. Арсић, Д. Антоновић, Београд–Ваљево 2013, 237–248.
- Радишић, *Досадашња сазнања* = М. Радишић, *Досадашња сазнања о раносредњовековним насељима на централном Балкану*, in: *Од Романа до Словена. Археолошки налази из Србије и њихов контекст* (in press).
- Радојковић, *Калуј за иконицу са Раса* = Б. Радојковић, *Калуј за иконицу са Раса – Градине*, *НПЗ* 8 (1984) 19–22.
- Радојковић, *Метал* = Б. Радојковић, *Метал, средњовековни*, in: *Историја применене уметности код Срба I*, Београд 1977, 79–120.
- Радојковић, *Накић код Срба* = Б. Радојковић, *Накић код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд 1969.
- Радојковић, *Примењена уметност моравске Србије* = Б. Радојковић, *Примењена уметност моравске Србије*, in: *Моравска школа и њено доба*, ed. В. Ј. Ђурић, Београд 1972, 191–210.
- Радојковић, *Средња чаша власијелина Санка* = Б. Радојковић, *Средња чаша власијелина Санка*, *ЗМСЛУ* 2 (1966) 53–62.
- Радојковић, *Српско златарство* = Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, Нови Сад 1966.
- Радојковић, *Увоз бакарних и бронзаних предмета* = Б. Радојковић, *Увоз средњовековних бакарних и бронзаних предмета из Европе на територију Београда и Србије*, *ГТБ* 25 (1978) 177–184.
- Радојчић, *Српски државни сабори* = Н. Радојчић, *Српски државни сабори у средњем веку*, Београд 1940.
- Радојчић, *Пориреји* = С. Радојчић, *Пориреји српских влада у средњем веку*, Београд 1997².
- Радујко, *Блајослов и венчање* = М. Радујко, *Блајослов и венчање великој жујана Стефана Немањића: стругтура, извори, симболичка и идеолошко-политичка стваријеија обреда*, in: *Византијски свети на Балкану II*, edd. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд 2012, 253–283.
- Решетар, *Дубровачка нумизмајика* = М. Решетар, *Дубровачка нумизмајика I–II*, Београд 1924–1925.
- Симић, *Донжон куле* = Г. Симић, *Донжон куле у фортификацији средњовековних градова*, Београд 2010.
- Симић, *Палата Голубачкој града* = Г. Симић, *Палата Голубачкој града*, *Саопштења* 22–23 (1990–1991) 77–101.
- Синдик, *Комунално уређење Кошора* = И. Синдик, *Комунално уређење Кошора: од грује њоловине XII до њочейка XV стјолећа*, Београд 1950.
- Славева, Мошин, *Српски грамоји* = Л. Славева, В. Мошин, *Српски грамоји од Душаново време*, Прилеп 1988.
- Смядовски, *За енколпионите* = С. Смядовски, *За енколпионите с надписи Нџколаос, Влашеос, Гешруеос, Дџитрџос*, *Археологија* 1991/1, 19–22.
- Соловјев, *Законик цара Стефана Душана* = А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. њодине*, САНУ, Београд 1980.
- Спасић, *Средњовековна некролола* = Д. Спасић, *Средњовековна некролола „Код џробља” у Старом Костјоцу*, *Viminacium* 4–5 (1989–1990) 157–175.
- Спасић-Ђурић, *Археолошка истраживања Браничева* = Д. Спасић-Ђурић, *Археолошка истраживања Браничева од 2007–2009. њодине*, *Viminacium* 16 (2011) 75–113.
- Спасић-Ђурић, *Град Виминацијум* = Д. Спасић-Ђурић, *Град Виминацијум*, Пожаревац 2015.
- Сјиси Димитрија Канџакузина и Владислава Грамајика = Сјиси Димитрија Канџакузина и Владислава Грамајика, ed. Ј. Грковић-Мејдор, Београд 1993.
- Сјиси св. Саве = Сјиси св. Саве, ed. В. Ђоровић, Београд 1928.
- Сјоменици за историја на Македонија = Сјоменици за средњовековна и њоновата историја на Македонија I, ed. В. Мошин, Скопје 1975.
- М. Спремић, *Јело и њиће* = М. Спремић, *Јело и њиће*, in: *Приватни живој у српским земљама средњега века*, ed. С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, Београд 2004, 113–138.
- Спремић, *Десјој Ђурађ Бранковић* = М. Спремић, *Десјој Ђурађ Бранковић и њејово доба*, Београд 1994.

- Спремић, *Дубровачка тјрговачка друштва* = М. Спремић, *Дубровачка тјрговачка друштва у Десјотовини Ђурђа Бранковића*, ЗФФ 13/1 (1975) 85–102.
- Спремић, *Прекинућ усјон* = М. Спремић, *Прекинућ усјон: срјске земље у јозном средњем веку*, Београд 2005.
- Станковић, *Бујарска и Срдија* = В. Станковић, *Бујарска и Срдија у делима Георјија Акрополија и Георјија Пахимера*, ЗРВИ 46 (2008) 179–200.
- Станковић, *Срди у јоезији Теодора Прогрома* = В. Станковић, *Срди у јоезији Теодора Прогрома и Анонима Манјанској*, ЗРВИ 43 (2006) 437–450.
- Сјаре срјске јовеле и јисма* = *Сјаре срјске јовеле и јисма I–II*, ed. Љ. Стојановић, Београд – Сремски Карловци 1929–1934.
- Сјари срјски хрисовуљи* = *Сјари срјски хрисовуљи, актији, биографије, лејојиси, јијици, јоменици, зайиси и др.*, ed. Љ. Стојановић, *Споменик СКА 3* (1890) 1–226.
- Стародубцев, *Задужинарсјво и кјијјори* = Т. Стародубцев, *Задужинарсјво и кјијјори у Срдији у доба Лазаревића*, Саопштења 42 (2010) 39–63.
- Стефан Првовенчани, *Сабрана дела* = Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, edd. Љ. Јухас-Георгиевска, Т. Јовановић, Београд 1999.
- Стојановић, *Тканине* = Д. Стојановић, *Тканине*, in: *Исјорија јримењене уметјостји код Срда I*, Београд 1977, 283–299.
- Тарановски, *Исјорија срјској јрава (1931–1935)* = Т. Тарановски, *Исјорија срјској јрава у Немањићкој држави I–IV*, Београд 1931–1935.
- Тарановски, *Исјорија срјској јрава (1996)* = Т. Тарановски, *Исјорија срјској јрава у Немањићкој држави*, Београд 1996.
- Теодосије, *Жијије свейој Саве* = Теодосије, *Жијије свейој Саве*, ed. Д. Богдановић, Београд 1984.
- Тодић, *Грачаница* = Б. Тодић, *Грачаница. Сликарсјво*, Београд–Приштина 1988.
- Тодић, *Сјаро Најоричино* = Б. Тодић, *Сјаро Најоричино*, Београд 1993.
- Томовић, *Морфолојија ћириличких најјиса* = Г. Томовић, *Морфолојија ћириличких најјиса на Балкану*, Београд 1974.
- Томоски, *Исјравки и дојолненија* = Т. Томоски, *Исјравки и дојолненија на некои карји од средновековнајја исјорија на Македонија*, Годишен зборник, Филозофски факултет на универзитетот – Скопје: Историско-филолошки оддел, Кн. 7 (1954) 111–122.
- Тотев, *Сеновљ златен прљстен-печат* = К. Тотев, *Сеновљ златен прљстен-печат от Ђрновската црква ‘Св. 40 мљченици’*, Старобългаристика 22 (1998) 97–108.
- Тошић, *Манасјир Манасјирак* = Г. Тошић, *Манасјир Манасјирак – јрилој јроучавању*, in: *Манасјир Каленић. У сусреј шесјој сјјојојици*, ed. Ј. Калић, Београд–Крагујевац 2009, 147–154.
- Трифунковић, *Јајодина* = С. Трифунковић, *Јајодина, Пањевачки Рији, словенско насеље VII–X века*, ГСАД 9 (1993) 207–211.
- Ђирковић, *Дојуне и објашњења* = С. Ђирковић, *Дојуне и објашњења*, in: С. Новаковић, *Исјорија и јтрадиција: изабрани радови*, ed. С. Ђирковић, Београд 1982, 436–478.
- Ђирковић, *„Насељени јрадови”* = С. Ђирковић, *„Насељени јрадови” Консјантинина Порфиротенија и најсјарија јтеријоријална орјанизација*, ЗРВИ 37 (1998) 9–32.
- Ђирковић, *Неосјварена аујономија* = С. Ђирковић, *Неосјварена аујономија: јрадско друштво у Срдији и Босни*, in: idem, *Рабојници, војници, духовници. Друштва средњовековној Балкана*, Београд 1997, 265–271.
- Ђирковић, *Почјени вијез* = С. Ђирковић, *Почјени вијез Придислав Вукојић*, ЗФФ 10/1 (1968) 259–276.
- Ђирковић, *Свейи Сава* = С. Ђирковић, *Свейи Сава између Исјока и Зајада*, in: *Свейи Сава у срјској исјорији и јтрадицији*, ed. С. Ђирковић, Београд 1998, 27–38.
- Ђирковић, *Срди* = С. Ђирковић, *Срди у средњем веку*, Београд 1997.
- Ђирковић, *Ковачевић-Којић, Ђук, Сјаро срјско рударсјво* = С. Ђирковић, Д. Ковачевић-Којић, Р. Ђук, *Сјаро срјско рударсјво*, Београд – Нови Сад 2002.
- Ђоровић-Љубинковић, *Срјска средњовековна јлеђосана керамика* = М. Ђоровић-Љубинковић, *Срјска средњовековна јлеђосана керамика (Средњовековна керамика са Новој Брда)*, ЗНМ 3 (1962) 165–186.
- Ђук, *Срдија и Венеција* = Р. Ђук, *Срдија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986.
- Узелац, *Под сенком јса* = А. Узелац, *Под сенком јса: Тајари и јужнословенске земље у друјој јоловини XIII века*, Београд 2015.
- Узелац, *Поморавље у друјој јоловини XII века* = А. Узелац, *„Џувај се Белијалових синова и ојровних сјрела!” – Поморавље у друјој јоловини XII века*, in: *Сјефан Немања и Тојлица*, ed. Д. Бојовић, Ниш 2011, 97–107.
- Узелац, *Скијски раздојници* = А. Узелац, *Скијски раздојници у бујарској јусјињи: јојлед једној ходочасника на Поморавље средином XI века*, ИЧ 59 (2010) 59–76.
- Ферјанчић, *Визанјија јрема Срјском царсјву* = Б. Ферјанчић, *Визанјија јрема Срјском царсјву*, Глас САНУ 384, Одељење историјских наука, књ. 10 (1998) 155–171.
- Ферјанчић, *Визанјијски и срјски Сер* = Б. Ферјанчић, *Визанјијски и срјски Сер у XIV сјолећу*, Београд 1994.
- Ферјанчић, *Визанјијинци у Срдији* = Б. Ферјанчић, *Визанјијинци у Срдији јрве јоловине XV века*, ЗРВИ 26 (1987) 173–215.
- Ферјанчић, *Десјоји* = Б. Ферјанчић, *Десјоји у Визанјији и јужнословенским земљама*, Београд 1960.
- Ферјанчић, *Севасјокрайори и кесари* = Б. Ферјанчић, *Севасјокрайори и кесари у Срјском царсјву*, ЗФФ 11/1 (1970) 255–269.

- Ферјанчић, Србија и византијски свет = Б. Ферјанчић, Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204–1261), ЗРВИ 27–28 (1989) 103–148.
- Ферјанчић, Максимовић, Свети Сава и Србија = Б. Ферјанчић, Љ. Максимовић, Свети Сава и Србија између Еџира и Никеје, in: Свети Сава у српској историји и традицији, ed. С. Ђирковић, Београд 1998, 13–26.
- Ферјанчић, Ђирковић, Стефан Душан = Б. Ферјанчић, С. Ђирковић, Стефан Душан, краљ и цар (1331–1355), Београд 2005.
- Хан, Значај налаза сџакла = В. Хан, Значај налаза сџакла на Београдској тврђави, ГГБ 25 (1978) 169–176.
- Цветковић, Две камене иконице = Б. Цветковић, Две камене иконице из Завичајног музеја у Јајодини, Старица 52 (2002) 175–180.
- Цветковић-Томашевић, Бела црква у Карану = Г. Цветковић-Томашевић, Бела црква у Карану – маузолеј жујана Брајана. Археолошка ископавања у цркви 1975. године, Саопштења 22–23 (1990–1991) 159–176.
- Џвијановић, Арајски њисани извори = И. Џвијановић, Арајски њисани извори о тврђавичким њушевима и градовима у словенским земљама од IX до XII века, Архаика 2 (2009) 229–238.
- Џермановић-Кузмановић, Комини = А. Џермановић-Кузмановић, Комини-Миницијум S...: некрополе, Београд 1998.
- Џермановић-Кузмановић, Предмети и накити = А. Џермановић-Кузмановић, Предмети и накити од сребра из Коловратца, in: Радионице и ковнице сребра, edd. И. Поповић, Т. Џвјетићанин, Б. Борић-Брешковић, Београд 1995, 227–230.
- Џермановић-Кузмановић, Накити од њлеменијој мџала = А. Џермановић-Кузмановић, Накити од њлеменијој мџала са некрополе у Комини (Миницијум S...), in: Уздарје Драгославу Срејовићу њоводом шездесет њеј њодина живој ња од њријџиљџа, сарадника и ученика, ed. М. Лазић, Београд 1997, 385–392.
- Џрноглавац, Чершков, Истраживања средњовековне некрополе = В. Џрноглавац, Т. Чершков, Истраживања средњовековне некрополе Св. Паниљелејмон у Нишу 2002–2007, Зборник Народног музеја у Нишу 20 (2011) 105–142.
- Џуњак, Бронзани свећњаџи и кадионице = М. Џуњак, Бронзани свећњаџи и кадионице из Смедеревске тврђаве: резултати археолошкој истраживања, Саопштења 29 (1997) 125–135.
- Џремошник, Развој српској новчарсџива = Г. Џремошник, Развој српској новчарсџива до краља Милуџина, Београд 1933.
- Шкриванић, О јужним и јуџоистџочним џраницама = Г. А. Шкриванић, О јужним и јуџоистџочним џраницама српске државе за време цара Душана и њосле њејове смрџи, Историјски часопис 11 (1960) 1–15.
- Шкриванић, Оружје = Г. Шкриванић, Оружје у средњовековној Срџији, Босни и Дубровнику, Београд 1957.
- Шпехар, Археолошка истраживања = П. Шпехар, Археолошка истраживања џремета релиџијској карактера са џогручја Охридске архиеџској џије од њеној оснивања до џочетџика 13. века, Београд 2011 (unpublished doctoral dissertation).
- Шпехар, Лична џобожност = П. Шпехар, Лична џобожност на џогручја Охридске архиеџској џије у светлу археолошких налаза од XI до XIII века, in: Византијски свет на Балкану I, edd. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд 2012, 205–220.
- Шпехар, Средњовековни налази = П. Шпехар, Средњовековни налази из обласџи Браничева, ГСАД 23 (2007) 363–390.
- Шуџица, Немирно доба српској средњџеј века = М. Шуџица, Немирно доба српској средњџеј века. Власџела српских обласних џосџодара, Београд 2000.
- Actes de Kastamonitou = Actes de Kastamonitou, ed. N. Oikonomides, Paris 1978.
- Albani, Elegance Over the Borders = J. Albani, Elegance Over the Borders: The Evidence of Middle Byzantine Earrings, in: Intelligible Beauty. Recent Research on Byzantine Jewellery, edd. C. Entwistle, N. Adams, London 2010, 193–202.
- Alberti Aquensis Historia Hierosolymitana = Alberti Aquensis Historia Hierosolymitana, in: Recueil des historiens des Croisades: Historiens occidentaux IV, Paris 1879, 265–713.
- Annae Comnenae Alexias = Annae Comnenae Alexias, edd. D. R. Reinsch, A. Kambylis, Berlin – New York 2001.
- Annalista Saxo = Annalista Saxo, ed. G. Waitz, Hannoverae 1844.
- Antonaras, Early Christian and Byzantine Glass Vessels = A. Antonaras, Early Christian and Byzantine Glass Vessels: Form and Uses, in: Byzanz – das Römerreich im Mittelalter. Teil 1. Welt der Idee, Welt der Dinge, edd. F. Daim, J. Drauschke, Mainz 2010, 383–430.
- Arnoldi Abbatis Lubecensis Chronica = Arnoldi Abbatis Lubecensis Chronica a. 1172–1209 recensuit, ed. I. Lappenberg, Hannoverae 1869.
- Atanasov, Two Belts from 14th Century = G. Atanasov, Two Belts from 14th Century Male Burials in Drastar, Archaeologica Bulgarica 15/2 (2011) 91–101.
- Babić, Trouvaille scellée de poterie = B. Babić, Trouvaille scellée de poterie de table byzantine à Skopsko Kale, Archaeologia Iugoslavica 12 (1971) 45–53.
- Baert, A Heritage of Holy Wood = B. Baert, A Heritage of Holy Wood. The Legend of the True Cross in Text and Image, Leiden–Boston 2004.
- Bajalović-Hadžić-Pešić, Links Between the Balkans and Middle Europe = M. Bajalović-Hadžić-Pešić, Links Between the Balkans and Middle Europe from the Twelfth to the Fifteenth Centuries Traced on Selected Examples of Material Culture, Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 4–5 (1988–89) 65–83.
- Bajalović-Hadžić-Pešić, Influence du verre = M. Bajalović-Hadžić-Pešić, Influence du verre sur le façonnement de certains recipients

- en céramique*, in: *Средњовековно стѝакло на Балкану (V–XV век)*, ed. B. Чубриловић, Београд 1975, 177–182.
- Bajalović-Hadži-Pešić, *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*** = M. Bajalović-Hadži-Pešić, *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd 1981.
- Bajalović-Hadži-Pešić, *Ornamentation of Medieval Serbian Tableware*** = M. Bajalović-Hadži-Pešić, *Ornamentation of Medieval Serbian Tableware – Byzantine Heritage*, in: *Actes du VIIe congrès de l'Association internationale pour l'étude des céramiques médiévales en Méditerranée*, ed. M. Bakirtzis, Athènes 2003, 181–190.
- Bakirtzis, *Ampoules byzantines de Thessalonique*** = Ch. Bakirtzis, *Ampoules byzantines de Thessalonique*, in: *L'Art de Thessalonique et des pays balkanique et les courants spirituels au XIVe siècle*, ed. D. Davidov, Belgrade 1987, 205–209.
- Bakirtzis, *Byzantine ampullae from Thessaloniki*** = C. Bakirtzis, *Byzantine ampullae from Thessaloniki*, in: *The Blessings of Pilgrimage*, ed. R. G. Ousterhout, Urbana 1990, 140–149.
- Bartusis, *Land and Privilege*** = M. C. Bartusis, *Land and Privilege in Byzantium. The Institution of Pronoia*, New York 2012.
- Bartusis, *Serbian Pronoia*** = M. C. Bartusis, *Serbian Pronoia and Pronoia in Serbia: The Diffusion of an Institution*, ZRVI 48 (2011) 177–216.
- Bartusis, *The Settlement of Serbs*** = M. Bartusis, *The Settlement of Serbs in Macedonia in the Era of Dušan's Conquests*, in: *Studies on the Internal Diaspora of the Byzantine Empire*, edd. H. Ahrweiler, A. E. Laiou, Washington, DC 1998, 151–159.
- Bavant, Ivanišević, *Ivstiniana Prima*** = B. Bavant, V. Ivanišević, *Ivstiniana Prima - Caričin Grad*, Beograd 2003.
- Bikić, *Byzantine Models*** = V. Bikić, *Byzantine Models of Serbian Medieval Pottery*, in: *Actes du VIIe congrès de l'Association internationale pour l'étude des céramiques médiévales en Méditerranée*, ed. M. Bakirtzis, Athènes 2003, 199–203.
- Bikić, *Context, Character and Typology*** = V. Bikić, *Context, Character and Typology of Pottery from the Eleventh and Twelfth Century Danube Fortresses: Case Studies from Morava and Braničevo*, in: *Actas do X Congresso Internacional a Cerâmica no Mediterrâneo – Silves 2012*, Silves 2015, 88–95.
- Bikić, *Glazed Pottery*** = V. Bikić, *Glazed Pottery in the Central Balkans (11th–13th c.)*, *Starinar* 59 (1998) 145–154.
- Bikić, *Pottery manufacture in Studenica*** = V. Bikić, *Pottery manufacture in the Studenica Monastery: preliminary considerations*, *Starinar* 65 (2015) 131–144.
- Bikić, *Trpezno posuđe*** = V. Bikić, *Trpezno posuđe iz Magličkog zamka*, in: M. Popović, *Maglički zamak*, Beograd 2012, 247–253.
- Bikić, *Viseći svećnjaci*** = V. Bikić, *Viseći svećnjaci sa područja srednjovekovne Srbije*, *Annales. Anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia*, 18/2 (2008) 361–368.
- Bikić, *Vizantijski import*** = V. Bikić, *Vizantijski import i uticaji među arheološkim nalazima iz naselja i nekropola u Srbiji (11–15. vek)*, Beograd 2001 (unpublished doctoral dissertation).
- Bikić, *Vizantijski nakit u Srbiji*** = V. Bikić, *Vizantijski nakit u Srbiji – modeli i nasleđe*, Beograd 2010.
- Bjelajac, *Byzantine Amphorae*** = Lj. Bjelajac, *Byzantine Amphorae in the Serbian Danubian Area in the 11th–12th Centuries*, in: *Recherches sur la céramique byzantine, Bulletin de correspondance hellénique, suppl. XVIII*, edd. V. Déroche, J.-M. Spieser, Paris–Athènes 1989, 109–118.
- Bjelajac, *La céramique et les lampes*** = Lj. Bjelajac, *La céramique et les lampes*, in: *Caričin Grad. II. Le quartier sud-ouest de la ville haute*, edd. B. Bavant, V. Kondić, J.-M. Spieser, Belgrad–Rome 1990, 161–190.
- Blangez-Malamut, Cacouros, *L'image des Serbs*** = E. Blangez-Malamut, M. Cacouros, *L'image des Serbs dans la rhétorique byzantine de la seconde moitié du XIIe siècle*, in: *Byzantium, Identity, Image, Influence*, ed. Fl. Karsten, Copenhagen 1996, 97–122.
- Blumfiel et al., *Specialization, exchange, and complex societies*** = E. M. Blumfiel, T. K. Earle, E. M. Blumfiel, T. K. Earle, *Specialization, exchange, and complex societies*, in: *Specialization, exchange, and complex societies*, edd. E. M. Blumfiel, T. K. Earle, Cambridge 1987, 2–6.
- Bouras, *City and village*** = Ch. B. Bouras, *City and village: urban design and architecture*, *JÖB* 31(1981) 611–653.
- Breckenridge, *The Numismatic Iconography*** = J. D. Breckenridge, *The Numismatic Iconography of Justinian II (685–695, 705–711 A.D.)*, New York 1959.
- Bruun, *The Roman Imperial Coinage VII*** = P. M. Bruun, *The Roman Imperial Coinage VII, Constantine and Licinius (A.D. 313–337)*, edd. C. H. V. Sutherland, D. Litt, London 1966.
- Bugarški, *Early Mediaeval Finds*** = I. Bugarški, *Early Mediaeval Finds from Veliko Gradište and the Appearance of Late Avar Belt Elements Along the Southern Bank of the Middle Danube*, *AB* 12/1 (2008) 87–96.
- Bugarški, *Jánoshida Type Earrings*** = I. Bugarški, *On the Jánoshida Type Earrings and the Seventh Century Byzantine Finds From the Western Balkans, with a Retrospective View of the Vajska (Vajszka) Cemetery*, in: *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére – Archaeological Studies in Honour of Eva Garam*, ed. T. Vida, Budapest 2012, 233–254.
- Bugarški et al., *Early Mediaeval Burial*** = I. Bugarški, N. Miladinović-Radmilović, I. Popadić, M. Marjanović, *Early Mediaeval Burial at Stubline Near Obrenovac: Spatial, Anthropological and Archaeological Analyses of the Southernmost Avar Grave*, *AAC* 48 (2013) 285–305.
- Bulić, *The Fortifications*** = D. Bulić, *The Fortifications of the Late Antiquity and the Early Byzantine Period on the Later Territory of the South-Slavic Principalities, and Their Re-occupation*, in: *The World of the Slavs – Studies on the East, West and South Slavs: Civitas, Oppidas, Villas and Archeological Evidence (7th to 11th centuries AD)*, ed. S. Rudić, Belgrade 2013, 137–234.
- Byzantine Glazed Ceramics*** = *Byzantine Glazed Ceramics. The Art of Sgraffito*, ed. D. Papanikola-Bakirtzi, Athens 1999.
- Caillet, Vasić et al., *La 'maison aux pithoi'*** = J.-P. Caillet, Č. Vasić et al., *La 'maison aux pithoi'*, in: *Caričin Grad. III. Lacropole et ses monuments (cathédrale, baptistère et bâtiments annexes)*, edd. N. Duval, V. Popović, Rome 2010, 579–585.

- Carr, *Icons and the Object of Pilgrimage* = A. W. Carr, *Icons and the Object of Pilgrimage in Middle Byzantine Constantinople*, DOP 56 (2003) 75–92.
- Carter, *Analysis* = F. W. Carter, *An Analysis of the Medieval Serbian Oecumene: A Theoretical Approach*, Geografiska Annaler, Series B, Human Geography 51/1 (1969) 39–56.
- Catalogue of Byzantine Seals* = *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art I*, edd. J. Nesbitt, N. Oikonomides, Washington, D.C. 1991.
- Chatzidakis, *Autres bijoux byzantins* = M. Chatzidakis, *Autres bijoux byzantins*, in: *Collection Hélène Stathatos II: Les objets byzantins et post-byzantins*, Strasbourg 1957, 57–62.
- Cheyne, *Pouvoir et contestations* = J.-C. Cheyenne, *Pouvoir et contestations à Byzance (963–1210)*, Paris 1990.
- Costin, *Craft and Social Identity* = C. L. Costin, *Introduction: Craft and Social Identity*, Archeological Papers of the American Anthropological Association 8 (1998) 5–9.
- Costin, *Craft specialization* = C. L. Costin, *Craft specialization: Issues in defining, documenting, and explaining the organization of production*, Archaeological Method and Theory 3 (1991) 11–44.
- Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses* = J. A. Cotsonis, *Byzantine Figural Processional Crosses*, Washington 1994.
- Curta, *'Slavic' Bow Fibulae* = F. Curta, *'Slavic' Bow Fibulae: Twenty Years of Research*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 93 (2012) 1–108.
- Curta, *Southeastern Europe* = F. Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250*, Cambridge – New York 2006.
- Curta, *The Beginning of the Middle Ages* = F. Curta, *The Beginning of the Middle Ages in the Balkans*, Millennium 10 (2013) 145–214.
- Cutler, *Gifts and Gift exchange* = A. Cutler, *Gifts and Gift exchange as Aspects of the Byzantine, Arab and Related Economies*, DOP 55 (2001) 247–278.
- Cutler, *The Industries of Art* = A. Cutler, *The Industries of Art*, in: *The Economic History of Byzantium. From the Seventh through the Fifteenth Century, II*, ed. A. E. Laiou, Washington, D. C. 2002, 555–587.
- Čremošnik, *Istraživanja u Mušićima i Žablju* = I. Čremošnik, *Istraživanja u Mušićima i Žablju i prvi nalaz najstarijih slavenskih naselja kod nas*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 25 (1970) 45–117.
- Čremošnik, *Ranoslovensko naselje* = I. Čremošnik, *Ranoslovensko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine*, Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti BiH 15/13 (1977) 227–308.
- Ćirković, *Between Kingdom and Empire* = S. Ćirković, *Between Kingdom and Empire: Dušan's State (1346–1355) Reconsidered*, in: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, edd. Ev. Παπαδοπούλου, Δ. Διαλέτη, Αθήνα 1996, 110–120.
- Ćorović-Ljubinković, *La nécropole slave* = M. Ćorović-Ljubinković, *La nécropole slave de Brestovik. Rapport préliminaire des fouilles en 1953–1954*, Archaeologia Jugoslavica 2 (1956) 131–137.
- Ćorović-Ljubinković, *Periodizacija srednjovekovne arheologije* = M. Ćorović-Ljubinković, *Periodizacija srednjovekovne arheologije od VI do kraja XI veka*, in: *Materijali IV. VII Kongres arheologa Jugoslavije*, Herceg Novi 1966, 171–188.
- Ćurčić, *Architecture in the Balkans* = S. Ćurčić, *Architecture in the Balkans, from Diocletian to Süleyman the Magnificent*, New Haven 2010.
- Dagron, *Les villes* = G. Dagron, *Les villes dans l'Illyricum protobyzantin*, in: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin*, Rome 1984, 1–20.
- Dagron, *The Urban Economy* = G. Dagron, *The Urban Economy, Seventh–Twelfth Centuries*, in: *The Economic History of Byzantium. From the Seventh through the Fifteenth Century II*, ed. A. E. Laiou, Washington, D. C. 2002, 393–461.
- Damjanović et al., *Archaeometric study* = Lj. Damjanović, I. Holclajtner-Antunović, U. B. Mioč, V. Bikić, D. Milovanović, I. Radosavljević Evans, *Archaeometric study of medieval pottery excavated at Stari (Old) Ras, Serbia*, Journal of Archaeological Science 38 (2011) 824–828.
- Das Eparchenbuch Leons des Weisen* = *Das Eparchenbuch Leons des Weisen*, ed. J. Koder, Wien 1991.
- Davidson Weinberg, *A Wandering Soldier's Grave* = G. Davidson Weinberg, *A Wandering Soldier's Grave in Corinth*, Hesperia 43/4 (1974) 512–521.
- Diaconu, *Les Petchénègues* = P. Diaconu, *Les Petchénègues au Bas-Danube*, Bucharest 1970.
- Diaconu, *Baraschi, Pacuiul lui Soare II* = P. Diaconu, S. Baraschi, *Pacuiul lui Soare II, Așezarea medievală (secolele XIII–XV)*, București 1977.
- Dimopoulos, *Trade of Byzantine red wares* = I. Dimopoulos, *Trade of Byzantine red wares, end of the 11th–13th centuries*, in: *Byzantine Trade, 4th–12th Centuries, The Archaeology of Local, Regional and International Exchange*, ed. M. Mundell Mango, Oxford 2009, 179–190.
- Dinić, *La division* = M. Dinić, *La division de l'Etat serbe sous l'empereur Stefan Dušan en pays serbe et en Roumanie*, ИГ 1–2 (1995) 7–12.
- Dölger, *Die 'Familie der Könige'* = F. Dölger, *Die 'Familie der Könige' im Mittelalter*, Historisches Jahrbuch 60 (1940) 397–420.
- Doorninck, *Byzantine Shipwrecks* = F. van Doorninck, Jr., *Byzantine Shipwrecks*, in: *The Economic History of Byzantium II*, ed. A. Laiou, Washington, D.C. 2002, 899–905.
- Ercegović-Pavlović, *Les nécropoles* = S. Ercegović-Pavlović, *Les nécropoles romaines et médiévales de Mačvanska Mitrovica*, Sirmium XII, Beograd 1980.
- Falke, *Kunstgeschichte der Seidenweberei* = O. von Falke, *Kunstgeschichte der Seidenweberei*, Tübingen 1951⁴.
- Falkenhausen, *Eine byzantinische Beamtenurkunde* = V. von Falkenhausen, *Eine byzantinische Beamtenurkunde aus Dubrovnik*, BZ 63 (1969–1970) 10–23.

- Flad, Hruby, *'Specialized' Production in Archaeological Contexts* = R. K. Flad, Z. X. Hruby, *'Specialized' Production in Archaeological Contexts: Rethinking Specialization, the Social Value of Products, and the Practice of Production*, *Archeological Papers of the American Anthropological Association* 17/1 (2007) 2–7.
- Ferjančić, *Invasions et installations des Slaves* = B. Ferjančić, *Invasions et installations des Slaves dans les Balkans*, in: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin*, Rome 1984, 85–109.
- Ferjančić, *Les états et les rapports internationaux* = B. Ferjančić, *Les états et les rapports internationaux après 1204*, in: *The 17th International Byzantine Congress, Major papers*, New York, 1986, 639–668.
- Forsyth, *The Monastery of St. Catherine* = G. H. Forsyth, *The Monastery of St. Catherine at Mount Sinai: The Church and Fortress of Justinian*, *DOP* 22 (1968) 1–19.
- Foss, *Pilgrimage in Medieval Asia Minor* = C. Foss, *Pilgrimage in Medieval Asia Minor*, *DOP* 56 (2003) 129–151.
- François, Spieser, *Pottery and Glass* = V. François, J.-M. Spieser, *Pottery and Glass in Byzantium*, in: *The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century II*, ed. A. Laiou, Washington, D.C. 2002, 593–609.
- Garam, *Das awarenzeitliche Gräberfeld* = É. Garam, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred*, Budapest 1995.
- Garam, *Funde byzantinischer Herkunft* = É. Garam, *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*, Budapest 2001.
- Gelzer, *Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche II* = H. Gelzer, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche II*, *BZ* 2 (1893) 22–72.
- Gesztelyi, *Gemstones in Medieval Hungary* = T. Gesztelyi, *The Re-use and Re-interpretation of Gemstones in Medieval Hungary*, in: *'Gems of Heaven'. Recent Research on Engraved Gemstones in Late Antiquity c. AD 200–600*, edd. C. Entwistle, N. Adams, London 2011, 257–262.
- Grabar, *L'empereur* = A. Grabar, *L'empereur dans l'art byzantin. Recherches sur l'art officiel – de l'Empire d'Orient*, Paris 1936.
- Greek Jewellery* = *Greek Jewellery: 6,000 Years of Tradition*, exhibition catalog, ed. E. Kypraiou, Athens 1997.
- Grierson, *Catalogue III/2* = Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection III/2, Basil I to Nicephorus III (867–1081)*, Washington, D. C. 1976.
- Grierson, *Coins* = Ph. Grierson, *The Coins of Medieval Europe*, London 1991.
- Günsenin, *Les amphores byzantines* = N. Günsenin, *Les amphores byzantines (Xe–XIIIe siècles): Typologie, production, circulation d'après les collections turques*, Paris 1990.
- Hafner, *Serbisches Mittelalter* = St. Hafner, *Serbisches Mittelalter. Altserbische Herrscherbiographien II: Danilo II. und sein Schüler: Die Königsbiographien*, Graz–Wien–Köln 1976.
- Hahn, *Loca Sancta Souvenirs* = C. Hahn, *Loca Sancta Souvenirs: Sealing the Pilgrim's Experience*, in: *The Blessings of pilgrimage*, ed. R. G. Ousterhout, Urbana 1990, 85–96.
- Haldon, *Res publica Byzantina?* = J. Haldon, *Res publica Byzantina? State formation and issues of identity in medieval east Rome*, *BMGS* 40/1 (2016) 4–16.
- Haldon, *Warfare, State and Society* = J. Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565–1204*, London 1999.
- Han, *Tendances gothiques* = V. Han, *Tendances gothiques dans les arts mineurs de la Serbie médiévale*, in: *Actes du XIVe Congrès International des études byzantines III*, Bucarest 1976, 327–331.
- Harvey, *Economic Expansion* = A. Harvey, *Economic Expansion in the Byzantine Empire, 900–1200*, Cambridge 1989.
- Hendy, *Catalogue IV* = M. F. Hendy, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, IV Alexius I to Michael VIII, 1081–1261, part 1: Alexius I to Alexius V (1081–1204); part 2: The Emperors of Nicaea and Their Contemporaries (1204–1261)*, Washington, D. C. 1999.
- Historia de expeditione Friderici imperatoris* = *Historia de expeditione Friderici imperatoris, Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I*, ed. A. von Chroust, Berlin 1928.
- Holclajtner-Antunović et al., *Micro-Raman and infrared analysis* = I. Holclajtner-Antunović, D. Bajuk-Bogdanović, V. Bikić, M. Marić-Stojanović, *Micro-Raman and infrared analysis of medieval pottery findings from Braničevo, Serbia*, *Journal of Raman Spectroscopy* 43 (2012) 1101–1110.
- Holmes, *Basil II* = C. Holmes, *Basil II and the Governance of Empire (976–1025)*, Oxford 2005.
- Ioannis Cinnami Epitomae* = *Ioannis Cinnami Epitomae*, ed. A. Meineke, Bonn 1836.
- Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* = *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, ed. I. Thurn, Berlin – New York 1973.
- Ivanišević, *Barbarian Settlements* = V. Ivanišević, *Barbarian Settlements in the Interior of Illyricum: The Case of Caričin Grad*, in: *The Pontic-Danubian Realm in the Period of the Great Migration*, edd. V. Ivanišević, M. Kazanski, Paris–Beograd 2012, 57–69.
- Janeković Römer, *Udobni dom suknara Mihovila Petrovog* = Z. Janeković Römer, *Udobni dom suknara Mihovila Petrovog: svakodnevnica bogate građanske obitelji u anžuvinskom Zadru*, *Istarski povijesni biennale* 5 (2013) 9–29.
- Janković Đ., *Srednjovekovna grnčarija* = Đ. Janković, *Srednjovekovna grnčarija donjeg srpskog Podunavlja*, *Balcanoslavica* 3 (1974) 89–112.
- Janković M., *The Ceramic Ware of the Lower-Danube* = Janković M., *The Ceramic Ware of the Lower-Danube Basin Culture in the 9th–11th Century in the Territory of Timočka Krajina*, *Balcanoslavica* 3 (1974) 75–87.
- Jovanović A., *Nakit u rimskoj Dardaniji* = A. Jovanović, *Nakit u rimskoj Dardaniji*, Beograd 1978.
- Jovanović, Vuksan, *Medieval Necropolis* = S. Jovanović, M. Vuksan, *Medieval Necropolis*, in: S. Petković et al., *Roman and Medieval Necropolis in Ravna Near Knjaževac*, Belgrade 2005, 179–255.

- Jovanović V. et al, *Novo Brdo* = V. Jovanović, S. Ćirković, E. Zečević, V. Ivanišević, V. Radić, Јовановић В. et al., *Novo Brdo*, Belgrade 2004.
- Kalavrezou, *Luxury Objects* = I. Kalavrezou, *Luxury Objects*, in: *The Glory of Byzantium, Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843–1261*, edd. H. C. Evans, W. D. Wixom, New York 1997, 219–223.
- Kalavrezou-Maxeiner, *Byzantine Icons in Steatite* = I. Kalavrezou-Maxeiner, *Byzantine Icons in Steatite*, Vienna 1985.
- Kaldellis, *Ethnography After Antiquity* = A. Kaldellis, *Ethnography After Antiquity. Foreign Lands and Peoples in the Byzantine Literature*, Philadelphia 2013.
- Kaldellis, *The Byzantine Republic* = A. Kaldellis, *The Byzantine Republic. People and Power in New Rome*, Cambridge, MA–London 2015.
- Kantorowicz, *The King's Two Bodies* = E. H. Kantorowicz, *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton 1997.
- Karagiorgou, *The Late Roman 2 amphora* = O. Karagiorgou, *The Late Roman 2 amphora: a container for the military annona on the Danubian border?*, in: *Economy and Exchange in the East Mediterranean during Late Antiquity*, edd. S. Kingsley, M. Decker, Oxford 2001, 129–166.
- Karkov, *The Ruler Portraits* = C. E. Karkov, *The Ruler Portraits of Anglo-Saxon England*, Woodbridge 2004.
- Klein, *Byzanz, der Westen und das 'wahre' Kreuz* = H. A. Klein, *Byzanz, der Westen und das 'wahre' Kreuz: Die Geschichte einer Reliquie und ihrer künstlerischen Fassung in Byzanz und im Abendland*, Wiesbaden 2004.
- Klein, *Eastern Objects and Western Desires* = H. A. Klein, *Eastern Objects and Western Desires: Relics and Reliquaries between Byzantium and the West*, DOP 58 (2004) 283–314.
- Koder, *Die räumlichen Vorstellungen* = J. Koder, *Die räumlichen Vorstellungen der Byzantiner von der Ökumene (4. bis 12. Jahrhundert)*, Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 137/2 (2002) 15–34.
- Koder, *Macedonians and Macedonia* = J. Koder, *Macedonians and Macedonia in Byzantine Spatial Thinking*, in: *Byzantine Macedonia. Identity, Image and History*, edd. J. Burke, R. Scott, Melbourne 2000, 12–28.
- Koder, *Zu den Folgen* = J. Koder, *Zu den Folgen der Gründung einer zweiten Reichshauptstadt an der 'Peripherie' des Römischen Reiches am Übergang von der Antike zum Mittelalter*, Südost-Forschungen 48 (1989) 1–18.
- Koder, *To Βυζάντιο ως χώρος* = J. Koder, *To Βυζάντιο ως χώρος. Εισαγωγή στην ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μεσογείου στην βυζαντινή εποχή*, Θεσσαλονίκη 2004.
- Kolovos, *A biti of 1439* = I. Kolovos, *A biti of 1439 from the archives of the monastery of Xeropotamou (Mount Athos)*, X3 11 (2004) 295–306.
- Komatina, *The Slavs* = P. Komatina, *The Slavs of the Mid-Danube Basin and the Bulgarian Expansion in the First Half of the 9th Century*, ZRVI 47 (2010) 55–82.
- Köroglü, *Selected Medieval Glass* = G. Köroglü, *Selected Medieval Glass Artifacts from Yumuktepe Mound*, Studi di Antichità 11 (1998) 283–294.
- Kovačević J., *Arheologija i istorija varvarske kolonizacije* = J. Kovačević, *Arheologija i istorija varvarske kolonizacije jugoslovenskih oblasti: od IV do početka VII veka*, Novi Sad 1960.
- Kovačević M., *The Images of Dragons* = M. Kovačević, *The Images of Dragons in the Gothic Style Goldsmiths' Work of Zadar*, Ikon 2 (2009) 217–228.
- Kraft, *Der Helm des römischen Kaisers* = K. Kraft, *Der Helm des römischen Kaisers. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der mittelalterlichen Herrscherinsignien*, in: *Gesammelte Aufsätze zur antiken Geldgeschichte und Numismatik I*, Darmstadt 1978, 133–144.
- Krauthajmer, Ćurčić, *Ranohrišćanska i vizantijska arhitektura* = R. Krauthajmer, S. Ćurčić, *Ranohrišćanska i vizantijska arhitektura*, Beograd 2008.
- Krautheimer, Ćurčić, *Early Christian and Byzantine Architecture* = R. Krautheimer, S. Ćurčić, *Early Christian and Byzantine Architecture*, New Haven 1992.
- Krsmanović, *Mount Athos and Political Thought* = B. Krsmanović, *Mount Athos and Political Thought in the Slavic World*, in: *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies*, Vol. I: *Plenary Papers*, ed. I. Ilyev et al., Sofia 2011, 156–166.
- Krsmanović, *The Byzantine Province in Change* = B. Krsmanović, *The Byzantine Province in Change (On the Threshold Between the 10th and the 11th Century)*, Belgrade–Athens 2008.
- La Pala D'Oro = Il Tesoro di San Marco. 1. La Pala D'Oro*, ed. H. R. Hahnloser, Firenze 1965.
- Laiou, *Exchange and Trade* = A. Laiou, *Exchange and Trade, Seventh–Twelfth Centuries*, in: *The Economic History of Byzantium II*, ed. A. Laiou, Washington, D.C. 2002, 697–770.
- Laiou, Morrisson, *The Byzantine Economy* = A. E. Laiou, C. Morrisson, *The Byzantine Economy*, Cambridge 2007.
- Langó, *Crescent-shaped Earrings* = P. Langó, *Crescent-shaped Earrings with Lower Ornamental Band*, in: *Byzanz – das Römerreich im Mittelalter, 3, Peripherie und Nachbarschaft*, edd. F. Daim, J. Drauschke, Mainz 2010, 369–410.
- Late Byzantine Glazed Pottery from Thrace = Late Byzantine Glazed Pottery from Thrace. Reading the archaeological finds*, edd. D. Papanikola-Bakirtzi, N. Zekos, Thessaloniki 2010.
- Laurent, *Le thème* = V. Laurent, *Le thème byzantin de Serbie au XIe siècle*, REB 15 (1957) 185–195.
- Leśny, *Studia* = J. Leśny, *Studia nad początkami serbskiej monarchii Nemaniczów (połowa XI – koniec XII wieku)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1989.
- Lidov, *A Byzantine Jerusalem* = A. Lidov, *A Byzantine Jerusalem. The Imperial Pharos Chapel as the Holy Sepulchre*, in: *Jerusalem*

- as *Narrative Space / Erzählraum Jerusalem*, edd. A. Hoffmann, G. Wolf, Leiden–Boston 2012, 63–103.
- Listine** = *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike I–X*, ed. S. Ljubić, Zagreb 1861–1891.
- Lounghis, 'Begrenzten Ökumene'** = T. Lounghis, *Die byzantinische Ideologie der 'begrenzten Ökumene' und die römische Frage im ausgehenden 10. Jh.*, *Byzantinoslavica* 56 (1995) 117–128.
- Ljubinković, Manastir Lipovac** = M. Ljubinković, *Manastir Lipovac. Crkva svetog Stefana, kod Aleksinca*, *AP* 15 (1973) 124–125.
- Ljubinković, Manastir Veluče** = M. Ljubinković, *Manastir Veluče*, *AP* 15 (1973) 122–123.
- Macioszek, Celadons in China** = A. Macioszek, *Celadons in China, Their Fustat Finds and Imitations in the Islamic World*, in: *The Artistic Traditions of Non-European Culture II*, ed. B. Łakomska, Warsaw–Toruń 2009, 31–47.
- Madgearu, Byzantine Military Organization** = A. Madgearu, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th–12th Centuries*, Leiden–Boston 2013.
- Magdalino, Nelson, The Emperor** = P. Magdalino, R. Nelson, *The Emperor in Byzantine Art of the Twelfth Century*, *BF* 8 (1982) 123–183.
- Magdalino, The Empire of Manuel I Komnenos** = P. Magdalino, *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143–1180*, Cambridge 1993.
- Makk, The Árpáds and the Comneni** = F. Makk, *The Árpáds and the Comneni. Political relations between Hungary and Byzantium in the 12th century*, Budapest 1989.
- Maksimović, Byzantinische Herrscherideologie** = Lj. Maksimović, *Byzantinische Herrscherideologie und Regierungsmethoden im Falle Serbien. Ein Beitrag zum Verständnis des byzantinischen Commonwealth*, in: ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΟΣ ΝΟΥΣ, *Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, edd. C. Scholz, G. Makris, München–Leipzig 2000, 174–192.
- Maksimović, La Serbie et les contrées voisines** = Lj. Maksimović, *La Serbie et les contrées voisines avant et après la IVe croisade*, in: *Urbs Capta. The Fourth Crusade and its Consequences*, ed. A. Laiou, Paris 2005, 269–282.
- Maksimović, L'Empire de Stefan Dušan** = Lj. Maksimović, *L'Empire de Stefan Dušan: genèse et caractère*, *Mélanges Gilbert Dagron*, *Travaux et mémoires* 14 (2002) 415–428.
- Maksimović, L'idéologie du souverain** = Lj. Maksimović, *L'idéologie du souverain dans l'État serbe et la construction de Studenica*, in: *Студеница и византијска уметност око 1200. године*, ed. B. Korañ, Београд 1988, 35–49.
- Maksimović, The Byzantine Provincial Administration** = Lj. Maksimović, *The Byzantine Provincial Administration under the Palaiologoi*, Amsterdam 1988.
- Maksimović, Verwaltungsstrukturen** = Lj. Maksimović, *Verwaltungsstrukturen in Byzanz und in den Balkanländern, Südosteuropa – Jahrbuch* 26 (1996) 47–63.
- Maksimović, Βυζάντιο και οι Σέρβοι** = Lj. Maksimović, *Βυζάντιο και οι Σέρβοι τον 11ο αιώνα: ζήτημα εσωτερικής ή εξωτερικής πολιτικής της αυτοκρατορίας*, in: *Η Αυτοκρατορία σε κρίση (:) Το Βυζάντιο τον 11ο αιώνα (1025–1081)*, ed. B. N. Βλυσίδου, Αθήνα 2003, 75–85.
- Maksimović, Η ανάπτυξη κεντροφύγων ροπών** = Lj. Maksimović, *Η ανάπτυξη κεντροφύγων ροπών στις πολιτικές σχέσεις Βυζαντίου και Σερβίας των ΙΔ' αιώνα*, in: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, edd. Ευ. Παπαδοπούλου, Δ. Διαλέτη, Αθήνα 1996, 282–290.
- Maksimović, Η βυζαντινή Μακεδονία** = Lj. Maksimović, *Η βυζαντινή Μακεδονία στην πολιτική της μεσαιωνικής Σερβίας*, *Πρακτικάτης Ακαδημίας Αθηνών* 85 Β' (2010) 261–285.
- Maksimović, Krsmanović, Byzantine Administration** = Lj. Maksimović, B. Krsmanović, *The Byzantine Administration in the Northern Balkans and Tsar Samuil*, in: *Евровејскајм Југоизток през втората половина на X и началото на XI век. Историја и култура*, edd. B. Гюзелев, Г. Н. Николов, Софија 2015, 191–198.
- Mango, Introduction** = C. Mango, *Introduction*, in: *The Oxford History of Byzantium*, ed. C. Mango, Oxford – New York 2002.
- Marshall, Catalogue of the Jewellery** = F. H. Marshall, *Catalogue of the Jewellery Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities, British Museum*, London 1911.
- Maurer, Kleine Geschichte Englands** = M. Maurer, *Kleine Geschichte Englands*, Bonn 2005.
- Meyer, Glass from Quseir al-Qadim** = C. Meyer, *Glass from Quseir al-Qadim and the Indian Ocean trade*, Chicago 1992.
- Mavromatis, Le kralj Milutin** = L. Mavromatis, *Le fondation de l'Empire serbe. Le kralj Milutin*, Thessalonique 1978.
- Milinković, Die spätantik-frühbyzantinischen befestigten Höhenanlagen** = M. Milinković, *Die spätantik-frühbyzantinischen befestigten Höhenanlagen in Serbien*, in: *Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria*, edd. H. Steuer, V. Bierbrauer, Berlin – New York 2008, 533–557.
- Milošević, Medieval Settlement** = G. Milošević, *Medieval Settlement in the Suburbium of Braničevo*, *Старинар* 42 (1991) 187–195.
- Minić, Vukadin, Srednjovekovni Stalać** = D. Minić, O. Vukadin, *Srednjovekovni Stalać*, Beograd 2007.
- Morrisson, Sodini, The Sixth-Century Economy** = C. Morisson, J.-P. Sodini, *The Sixth-Century Economy*, in: *The Economic History of Byzantium: From the Seventh Through the Fifteenth Century I*, ed. A. E. Laiou, Washington D.C. 2002, 171–220.
- Mullett, Theophylact of Ochrid** = M. Mullett, *Theophylact of Ochrid. Reading the Letters of a Byzantine Archbishop*, Aldershot 1997.
- Murešan, Le patriarcat oecuménique** = D. I. Murešan, *Le patriarcat oecuménique et les patriarchats balkaniques (Tarnovo, Peć). Enjeux ecclésiastiques et impériaux au XIVe s.*, in: *Le patriarcat oecuménique de Constantinople et Byzance hors frontières (1204–1586)*, edd. M.-H. Blanchet, M.-H. Congourdeau, D. I. Murešan, Paris 2014, 203–242.
- Nicephori Bryennii Historiarum libri quattuor** = Nicephori Bryennii *Historiarum libri quattuor*, ed. P. Gautier, Bruxelles 1975.

- Nicephori Gregorae Byzantina historia* = *Nicephori Gregorae Byzantina historia* II, ed. L. Schopenus, Bonnae 1830.
- Nicetae Choniatae Historia* = *Nicetae Choniatae Historia*, ed. J. A. van Dieten, Berlin – New York 1975.
- Notitiae EEC* = *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. J. Darrouzès, Paris 1981.
- Nagy, *Dombó* = S. Nagy, *Dombó – Резултати истраживања на прагмани у Ракову* 1963–1969, PBM 15 (1971) 161–185.
- Nehrlich, *Diplomatische Gesandtschaften* = D. Nehrlich, *Diplomatische Gesandtschaften zwischen Ost- und Westkaisern 756–1002*, Bern 1999.
- Obolensky, *Six Byzantine Portraits* = D. Obolensky, *Six Byzantine Portraits*, Oxford 1988.
- Obolensky, *The Byzantine Commonwealth* = D. Obolensky, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500–1453*, London 1974.
- Odo de Deogilo* = *Ex Odonis de Deogilo Libro de via Sancti Sepulchri a Ludovico VII. Francorum rege suscepta*, ed. G. Waitz, Hannoverae 1882.
- Oikonomides, *Emperor of the Romans* = N. Oikonomides, *Emperor of the Romans – Emperor of the Romania*, in: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ΄ αιώνα*, edd. Ευ. Παπαδοπούλου, Δ. Διαλέτη, Αθήνα 1996, 121–128.
- Oikonomidès, *Les listes* = N. Oikonomidès, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Paris 1972.
- Oikonomides, *The Contents of the Byzantine House* = N. Oikonomides, *The Contents of the Byzantine House from the Eleventh to the Fifteenth Century*, DOP 44 (1990) 205–214.
- Ostrogorsky, *History of the Byzantine State* = G. Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*, Oxford 1968.
- Ostrogorskij, *Pour l'histoire de la féodalité* = G. Ostrogorskij, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine. Traduction française de Henri Grégoire, publiée avec la collaboration de Paul Lemerle*, Bruxelles 1954.
- Ostrogorsky, *Étienne Dušan et la noblesse serbe* = G. Ostrogorsky, *Étienne Dušan et la noblesse serbe dans la lutte contre Byzance*, Byzantion 22 (1952) 151–159.
- Ostrogorsky, *The Byzantine Empire* = G. Ostrogorsky, *The Byzantine Empire in the World of the Seventh Century*, DOP 13 (1959) 1–21.
- Pancaroglu, *Perpetual Glory* = O. Pancaroglu, *Perpetual Glory. Medieval Islamic Ceramics from the Harvey B. Plotnick Collection*, New Haven – London 2007.
- Papanikola-Bakirtzi, Dauterman-Maguire, Maguire, *Ceramic art from Byzantine Serres* = D. Papanikola-Bakirtzi, E. Dauterman-Maguire, H. Maguire, *Ceramic art from Byzantine Serres*, Urbana and Chicago 1992.
- Papathanassiou, *Metallurgy and Metalworking Techniques* = M. K. Papathanassiou, *Metallurgy and Metalworking Techniques*, in: *The Economic History of Byzantium* I, ed. A. Laiou, Washington, D.C. 2002, 121–127.
- Parani, *On the Personal Life of Objects* = M. Parani, *On the Personal Life of Objects in Medieval Byzantium*, in: *The Material and the Ideal. Essays in Medieval Art and Archaeology in Honour of Jean-Michel Spieser*, edd. A. Cutler, A. Papaconstantinou, Leiden–Boston 2007, 157–176.
- Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo* = A. Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo, vescovo di Dulcigno, un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento, vita e opere*, Roma 1981.
- Petković, *Davidovac – Gradište* = S. A. Petković, *Davidovac – Gradište: zaštitna arheološka istraživanja na deonici autoputa E-75, Koridor 10 – južni krak*, in: *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2011. godini*, edd. V. Bikić, S. Golubović, D. Antonović, Beograd 2012, 86–92.
- Pirivatrić, *Between Constantinople, Rome and Ohrid* = S. Pirivatrić, *Between Constantinople, Rome and Ohrid: A Short Survey of Church organization in the Serbian principalities 1019–1219*, in: *Cyril and Methodius: Byzantium and the World of the Slavs*, ed. A.-E. Tachiaos, Thessaloniki 2015, 655–664.
- Pirivatrić, *Death of Stefan Dušan* = S. Pirivatrić, *Death of Stefan Dušan. Contribution to the problem*, in: *Byzantium, New Peoples, New Powers: The Byzantino-Slav Contact Zone, from the Ninth to the Fifteenth Century*, edd. M. Kaimakamova, M. Salamon, M. Smorag Rozicka, Cracow 2007, 285–302.
- Pitarakis, *Les Croix-reliquaires* = B. Pitarakis, *Les Croix-reliquaires pectorales byzantines en bronze*, Paris 2006.
- Popović I., *Carnelian Finger Ring* = I. Popović, *Carnelian Finger Ring from Imperial Palace in Sirmium and Analogous Finger Rings from the National Museum in Belgrade*, 3HM 21/1 (2013) 157–166.
- Popović I., *Late Roman and Early Byzantine Jewelry* = I. Popović, *Late Roman and Early Byzantine Gold Jewelry in National Museum in Belgrade*, Belgrade 2001.
- Popović I., *Les bagues* = I. Popović, *Les bijoux romains du Musée national de Belgrade. I. Les bagues*, Belgrade 1992.
- Popović I., *Les bijoux d'or* = I. Popović, *Les bijoux romains du Musée national de Belgrade. II Les bijoux d'or*, Belgrade 1996.
- Popović I., *Notes* = I. Popović, *Notes on Gold and Silver Objects from the Starčevo Find (Serbia)*, in: *Mélanges d'antiquité tardive. De infima antiquitate. Studiola in honorem Noël Duval*, edd. C. Balmelle, P. Chevalier, G. Ripoll, Turnhout 2004, 217–224.
- Popović I., *Roman Jewelry* = I. Popović, *Roman Jewelry in the Form of Hercules Symbols in the Central Balkans*, Starinar 49 (1998) 77–92.
- Popović M., *Importation et production* = M. Popović, *Importation et production locale de céramique à Ras (fin XIe – début XIIIe siècle)*, in: *Recherches sur la céramique byzantine, Bulletin de correspondance hellénique, suppl. XVIII*, edd. V. Déroche, J.-M. Spieser, Paris–Athènes 1989, 119–130.
- Popović M., *La résidence du despote Djurdj Branković* = M. Popović, *La résidence du despote Djurdj Branković dans le château de la forteresse de Smederevo*, Balcanoslavica 7 (1978) 101–112.

- Popović M., *Les forteresses* (1996) = M. Popović, *Les forteresses dans les régions des conflits byzantinoserbes au XIe siècle*, in: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, edd. Ευ. Παπαδοπούλου, Δ. Διαλέτη, Αθήνα 1996, 67–87.
- Popović M., *Les forteresses* (1991) = M. Popović, *Les forteresses du système défensif byzantin en Serbie au XI–XII siècle*, *Starinar* 42 (1991) 169–185.
- Popović M., *Remanier la capitale* = M. Popović, *Remanier la capitale: techniques et fonctions*, in: *Remanier, metaphraser, fonction et technique de la reécriture dans le monde byzantin*, edd. S. Marjanović-Dušanić, B. Flusin, Belgrade 2011, 257–283.
- Popović M., *Smederevo Fortress* = M. Popović *Smederevo Fortress*, Belgrade 2013.
- Popović M., *Tvrđava Ras* = M. Popović, *Tvrđava Ras*, Beograd 1999.
- Popović M. St., *Historische Geographie* = M. St. Popović, *Historische Geographie und Digital Humanities. Eine Fallstudie zum spätbyzantinischen und osmanischen Makedonien*, Mainz–Ruhpolding–Wiesbaden 2014.
- Popović M. St., *Le changement des élites* = M. St. Popović, *Le changement des élites en Macédoine face à l'expansion serbe – Le cas de Skopje et ses environs au XIe siècle*, in: *Proceedings 'Colloque International Byzance et ses voisins, XIIIe–XVe siècle: art, identité, pouvoir'*, Paris (in press).
- Popović V., *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars* = V. Popović, *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars vers la mer Égée: le témoignage de l'archéologie*, *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 3 (1978) 596–648.
- Popović V., *Les témoins archéologiques* = V. Popović, *Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum byzantin*, *Mélanges de l'École Française de Rome, Antiquité* 87/1(1975) 445–504.
- Popović V., *Desingration und Ruralisation* = V. Popović, *Desingration und Ruralisation der Stadt im Ost-Illyricum vom 5. bis. 7. Jahrhundert n. Chr.*, in: *Palast und Hütte. Beiträge zum Bauen und Wohnen im Altertum von Archäologen, Vor und Frühgeschichtlern*, edd. D. Papenfuss, V. M. Strocka, Mainz 1982, 545–566.
- Popović, Bikić, *Vrsenice* = M. Popović, V. Bikić, *Vrsenice – kasnoantičko i srpsko ranosrednjovekovno utvrđenje*, Beograd 2009.
- Prilozi za sbirku srpskih i bosanskih listina* = *Prilozi za sbirku srpskih i bosanskih listina*, ed. F. Rački, *Rad JAZU* 1 (1867) 124–164.
- Pseudo-Kodinos* = *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies* edd. R. Macrides, J. A. Munitiz, D. Angelov, Farnham–Burlington 2013.
- Radičević, *Medieval Necropoles* = D. Radičević, *Medieval Necropoles of 9th–11th Century in the Lower Serbian Danube River Basin*, *Istros* 19 (2013) 469–514.
- Radić, *Ο Συμμένων Ούρεσης Παλαιλόγος* = R. Radić, *Ο Συμμένων Ούρεσης Παλαιλόγος και το κράτος του μεταξύ της βυζαντινής και της σερβικής αυτοκρατορίας*, in: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, edd. Ευ. Παπαδοπούλου, Δ. Διαλέτη, Αθήνα 1996, 195–208.
- Radojković, *Romanska bronzana činija* = B. Radojković, *Romanska bronzana činija sa srednjovekovne tvrđave Rasa*, *Vesnik Vojnog muzeja* 19–20 (1974) 27–33.
- Radojković, *Zapadni uticaji* = B. Radojković, *Zapadni uticaji na primenjenu umetnost Bosne u XIV i XV veku*, in: *Radovi sa simpozijuma "Srednjovekovna Bosna i evropska kultura"* III, Zenica 1973, 207–234.
- Réthy, *Corpus II* = L. Réthy, *Corpus Nummorum Hungariae II*, Budapest 1907.
- Ross, *Catalogue* = M. C. Ross, *Catalogue of the Byzantine and Early Mediaeval antiquities in the Dumbarton Oaks Collection II, Jewelry, Enamels and Art of the Migration Period*, Washington D. C. 1965.
- Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery* = Lj. Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery: A Collection of the National Archaeological Museum – Sofia*, London 1991.
- Schmalzbauer, *Überlegungen zur Idee* = G. Schmalzbauer, *Überlegungen zur Idee der Oikumene in Byzanz*, in: *Wiener Byzantinistik und Neogräzistik. Beiträge zum Symposium Vierzig Jahre Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien im Gedenken an Herbert Hunger*, edd. W. Hörandner et al., Wien 2004, 408–419.
- Scriptores rerum hungaricarum I*, = *Scriptores rerum hungaricarum tempore decum regumque stirpis arpadianae gestarum I*, ed. E. Szentpétery, Budapest 1937.
- Sinopoli, *Approaches to Archaeological Ceramics* = C. Sinopoli, *Approaches to Archaeological Ceramics*, New York 1991.
- Spier, *Byzantium and the West: Jewelry* = J. Spier, *Byzantium and the West: Jewelry in the First Millennium*, London 2012.
- Staecker, *Rex regum et Dominus minorum* = J. Staecker, *Rex regum et dominus minorum: die wikingerzeitlichen Kreuz- und Kruzifixanhänger als Ausdruck der Mission in Altdänemark und Schweden*, Stockholm 1999.
- Stahl, *Zecca* = A. M. Stahl, *Zecca: The Mint of Venice in the Middle Ages*, Baltimore 2000.
- Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier* = P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204*, Cambridge 2000.
- Swiencickij, *Byzantinische Bleisiegel* = I. Swiencickij, *Byzantinische Bleisiegel in den Sammlungen von Lwow*, in: *Сборник въ память на проф. Петъръ Никовъ*, София 1940, 434–441.
- Škrivanić, *Idrisijevi podaci* = G. Škrivanić, *Idrisijevi podaci o Jugoslovenskim zemljama*, in: *Monumenta cartographica Jugoslaviae. Srednjovekovne karte II*, Beograd 1979, 27–32.
- Špehar, *Materijalna kultura* = P. Špehar, *Materijalna kultura iz ranovizantijskih utvrđenja u Đerdapu*, Beograd 2010.
- Špehar, *Remarks* = P. Špehar, *Remarks to Christianisation and Realms in the Central Balkans in the Light of Archaeological Finds (7 th–11 th c.)*, in: *Castellum, civitas, urbs. Zentren und Eliten im frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa*, edd. O. Heinrich-Tamáska et al., Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden/Westf. 2015, 71–95.

- Špehar, *Srpsko Podunavlje* = P. Špehar, *Srpsko Podunavlje u ranom srednjem vijeku*, in: *Dani Stjepana Gunjača 2*, ed. T. Šeparić, Split 2012, 335–360.
- Talbot, *Byzantine Monasticism and Liturgical Arts* = A.-M. Talbot, *Byzantine Monasticism and Liturgical Arts*, in: *Perception of Byzantium and its Neighbors*, ed. O. Z. Pevny, New York 2000, 22–39.
- Talbot, *Pilgrimage to Healing Shrines* = A.-M. Talbot, *Pilgrimage to Healing Shrines: The Evidence of Miracle Accounts*, DOP 56 (2003) 153–173.
- The Glory of Byzantium* = *The Glory of Byzantium, Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D. 843–1261*, edd. H. C. Evans, W. D. Wixom, New York 1997.
- Theiner, *Vetera monumenta Slavorum* = A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I*, Romae 1863.
- Theophylacti Achridensis Epistulae* = *Theophylacti Achridensis Epistulae*, ed. P. Gautier, Thessalonique 1986.
- Todić, *Lapôte André* = B. Todić, *Lapôte André et les archevêques serbes sur les fresques de Sopoćani*, *Byzantion* 72/2 (2002) 449–474.
- Urkunden zur älteren Handels I* = *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig I*, edd. G. L. Fr. Tafel, G. M. Thomas, Wien 1856.
- Vida, *Local or Foreign Romans?* = T. Vida, *Local or Foreign Romans? The Problem of the Late Antique Population of the 6th–7th Centuries AD in Pannonia*, in: *Foreigners in Early Medieval Europe: Thirteen International Studies on Early Medieval Mobility*, ed. D. Quast, Mainz 2009, 233–259.
- Vikan, *Art, Medicine, and Magic* = G. Vikan, *Art, Medicine, and Magic in Early Byzantium*, DOP 38 (1984) 65–86.
- Vinski, *Novi ranokarolinški nalazi* = Z. Vinski, *Novi ranokarolinški nalazi u Jugoslaviji I*, *VAMZ* 10–11 (1977–1978) 143–190.
- Vogt, *Technologie des céramiques byzantines* = Ch. Vogt, *Technologie des céramiques byzantines à glacure d'époque Commène, Les décors incisés: les outils et leurs traces*, *CA* 41 (1993) 99–110.
- Wade Haddon, *Fourteenth Century Fine Glazed Wares* = R. A. Wade Haddon, *Fourteenth Century Fine Glazed Wares Produced in the Iranian World and Comparisons with Contemporary Ones from the Golden Horde and Mamlük Syria/Egypt*, PhD Thesis, University of London 2011.
- Waksman et al., *The main 'Middle Byzantine Production'* = S. Y. Waksman, N. D. Kontogiannis, S. S. Skartsis, G. Vaxevanis, *The main 'Middle Byzantine Production' and pottery manufacture in Thebes and Chalcis*, *The Annual of the British School at Athens* 109/1 (2014) 379–422.
- Wasilewski, *Le thème* = T. Wasilewski, *Le thème byzantin de Sirmium – Serbie au XIe et XIIe siècle*, *ZRVI* 8/2 (1964) 465–482.
- Werner, *Slawische Bügelfibeln* = J. Werner, *Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts*, in: *Reinecke Festschrift: zum 75. Geburtstag von Paul Reinecke*, edd. G. Behrens, J. Werner, Mainz 1950, 150–172.
- Wilckens, *Die textilen Künste* = L. von Wilckens, *Die textilen Künste. Von der Spätantike bis um 1500*, München 1991.
- Yeroulanou, *Diatrēta* = A. Yeroulanou, *Diatrēta: Gold Pierced-Work Jewellery from the 3rd to the 7th Century*, Athens 1999.
- Zacos, Nesbitt, *Byzantine Lead Seals II* = G. Zacos, J. W. Nesbitt, *Byzantine Lead Seals II*, Bern 1984.
- Zečević, *Glass of Novo Brdo* = E. Zečević, *Glass of Novo Brdo and Its Significance in Late Medieval Glass Production*, in: *Annales du 18e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, edd. D. Ignatiadou, A. Antonaras, Thessaloniki 2012, 414–418.
- Zečević, *Jewelry from Novo Brdo* = E. Zečević, *Jewelry from Novo Brdo. From the Archaeological Collection of the Late Middle Ages*, Belgrade 2006.
- Zekos, *A glazed pottery workshop in Thrace* = N. Zekos, *A glazed pottery workshop in Thrace*, in: *Actes du VIIe congrès de l'Association internationale pour l'étude des céramiques médiévales en Méditerranée*, ed. M. Bakirtzis, Athenes 2003, 456–458.
- Žeravica, *Glasgegenstände der Lokalität Popovica* = Z. Žeravica, *Glasgegenstände der Lokalität Popovica (Ostserbien) aus dem XI–XII Jahrhundert*, in: *Verre médiéval aux Balkans (Ve–XVe s.)*, ed. V. Čubrilović, Belgrade 1975, 53–63.
- Živković, *De conversione Croatorum et Serborum* = T. Živković, *De conversione Croatorum et Serborum. A lost source*, Belgrade 2012.
- Živković, *The Golden Seal* = T. Živković, *The Golden Seal of Stroimir*, *IČ* 55 (2007) 23–29.
- Živojinović, *La frontière serbobyzantine* = M. Živojinović, *La frontière serbobyzantine dans les premières décennies du XIVe siècle*, in: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, edd. Ευ. Παπαδοπούλου, Δ. Διαλέτη, Αθήνα 1996, 57–66.
- Živojinović, *Le grand čelnik Radič* = M. Živojinović, *Le grand čelnik Radič*, in: *Κλητόριον εις εις μνήμην Νίκου Οικονομίδη*, ed. Φλ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, Τ. Μανιάτη-Κοκκίνη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, 387–402.
- Αντωνάρας, *Γυάλινα μεσοβυζαντινά βραχιόλια* = Α. Αντωνάρας, *Γυάλινα μεσοβυζαντινά βραχιόλια. Συμβολή σε θέματα διάδοσης, παραγωγής, τυπολογίας και χρήσης*, *ΔΧΑΕ* 45 (2006) 423–434.
- Παπαγεωργίου, *Βυζάντιο και Σέρβοι* = Αγγ. Παπαγεωργίου, *Βυζάντιο και Σέρβοι: Το ζήτημα των εκστρατειών του Ιωάννη Β' Κομνηνού εναντίον των Σέρβων*, *Εώα και Εσπέρια*, τ. Η' (2012) 353–366.
- Μπακιρτζής, *Βυζαντινά τσουκαλολάγηννα* = Χ. Μπακιρτζής, *Βυζαντινά τσουκαλολάγηννα*, Αθήνα 1989.
- Το Βυζάντιο* = *Το Βυζάντιο ως Οικουμένη*, ed. Ε. Χρυσός, Αθήνα 2005.

LIST OF COLLABORATORS AND THEIR AFFILIATIONS*

VESNA BIKIĆ, Ph.D. Scientific Advisor
Institute of Archaeology, Belgrade
vesna.bikic@gmail.com

*Urbanization Processes and Development of Medieval Society (No. 177021).

STANOJE BOJANIN, Ph.D. Research Associate
Institute for Byzantine Studies, SASA, Belgrade
sbojanin@gmail.com

*Tradition, Innovation and Identity in the Byzantine World (No. 177032).

IVAN BUGARSKI, Ph.D. Research Associate
Institute of Archaeology, Belgrade
ivan.bugarski@gmail.com

*Urbanization Processes and Development of Medieval Society (No. 177021).

MILA GAJIĆ, Senior Curator
Museum of Applied Art, Belgrade
mila.gajic@mpu.rs

MILOŠ IVANOVIĆ, Ph.D. Research Associate
Institute of History, Belgrade
misaveritatem@gmail.com

*Medieval Serbian Lands (XIII-XV century): Political, Economic, Social and Legal Processes (No. 177029).

PREDRAG KOMATINA, Ph.D. Research Associate
Institute for Byzantine Studies, SASA, Belgrade
Predrag.Komatina@vi.sanu.ac.rs

*Tradition, Innovation and Identity in the Byzantine World (No. 177032).

BOJANA KRSMANOVIĆ, Ph.D. Senior Research Associate
Institute for Byzantine Studies, SASA, Belgrade
bojana.krsmanovic@vi.sanu.ac.rs

*Tradition, Innovation and Identity in the Byzantine World (No. 177032).

GORDANA MILOŠEVIĆ JEVTIĆ, Ph.D. Assistant Professor
Faculty of Architecture, University of Belgrade
gordana.milosevic@arh.bg.ac.rs

*Romanization, Urbanization and Transformation of Urban Centres of Civil, Military and Residential Character in Roman Provinces on Territory of Serbia (No 177007)

MARINA ODAK MIHAILOVIĆ, Ph.D.
Independent researcher
marinaodak4@gmail.com

SRĐAN PIRIVATRIĆ, Ph.D. Research Associate
Institute for Byzantine Studies, SASA, Belgrade
srdjan.pirivatic@vi.sanu.ac.rs

*Tradition, Innovation and Identity in the Byzantine World (No. 177032).

IVANA POPOVIĆ, Ph.D. Scientific Advisor
Institute of Archaeology, Belgrade
ivpop@eunet.rs

*Romanization, Urbanization and Transformation of Urban Centres of Civil, Military and Residential Character in Roman Provinces on Territory of Serbia (No 177007)

MARKO POPOVIĆ, Ph.D. Scientific Advisor
Institute of Archaeology, Belgrade
dama.popovic@yahoo.com

*Urbanization Processes and Development of Medieval Society (No. 177021).

* An asterisk marks the titles of the projects of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, in the frame of which individual authors have written the papers in this publication

MIHAILO ST. POPOVIĆ, Ph.D. Assistant Professor
Institute for Medieval Research, Austrian Academy of Sciences, Vienna
Mihailo.Popovic@oeaw.ac.at

Digitising Patterns of Power (DPP): Peripheral Mountains
in the Medieval World;
Tabula Imperii Byzantini (TIB)

MILICA RADIŠIĆ, Research Assistant
Institute of Archaeology, Belgrade
mveselicic@yahoo.com

*Urbanization Processes and Development of Medieval Society (No. 177021).

GORDANA SIMIĆ, Msc. Architect – conservator
National Institute for Protection of Cultural Monuments, Belgrade
gordanasimicbgd@gmail.com

DRAGANA SPASIĆ-ĐURIĆ, Museum Counselor
National Museum Požarevac
antinoj@open.telekom.rs

PERICA ŠPEHAR, Ph.D. Assistant professor
University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of
Archaeology
perica.spehar@gmail.com

*Urbanization Processes and Development of Medieval Society (No. 177021).

UGLJEŠA VOJVODIĆ, MA
Ph.D. Student, University of Belgrade, Faculty of Philosophy,
Department of Archaeology
littledukeugljesa@gmail.com

EMINA ZEČEVIĆ, Ph.D. Museum Counselor
National museum in Belgrade
emina.zecevic@gmail.com

REPRODUCED MOVABLE ARTEFACTS ARE KEPT IN:

ARCHIVES OF THE MONASTERY OF HILANDAR: fig. 15
ARCHIVES OF SASA: fig. 89
BELGRADE CITY MUSEUM: fig. 40c
INSTITUTE FOR THE PROTECTION OF CULTURAL MONUMENTS OF
SERBIA: figs. 32, 33
KUNSTHISTORISCHES MUSEUM WIEN: fig. 37a
MUSEUM IN PRIŠTINA (relocated in Belgrade): fig. 110
MUSEUM IN SMEDEREVO: figs. 100, 109
MUSEUM OF APPLIED ARTS: figs. 44b, 106, 107, 114
MUSEUM OF KRAJINA NEGOTIN: fig. 37c
MUSEUM OF SREM: fig. 43a
MUSEUM OF VOJVODINA: fig. 72
MUSEUM „RAS“: figs. 39c, 67, 68, 73, 75
NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE: figs. 16, 35a, 36b, 37b, 38, 39a,b,
40a, b, 41c, 42, 43b, 44a, 46, 71, 74, 76–87, 93, 96, 103, 104,
105, 108, 113
NATIONAL MUSEUM ČAČAK: fig. 94
NATIONAL MUSEUM KRALJEVO: fig. 98
NATIONAL MUSEUM KRUŠEVAC: figs. 99b-c, 102
NATIONAL MUSEUM NIŠ: figs. 41a,b, 70
PRIVATE PROPERTY, BELGRADE, SERBIA: fig. 113
PRIVATE PROPERTY, USA: figs. 111, 112
REGIONAL MUSEUM OF JAGODINA: fig. 95
REGIONAL MUSEUM OF KNJAŽEVAC: fig. 35b
REGIONAL MUSEUM OF PLJEVLJA: fig. 36a

PHOTO CREDITS FOR THE ILLUSTRATIONS

VESNA BIKIĆ: figs. 97a, 101
NEBOJŠA BORIĆ: fig. 28
STANKO KOSTIĆ: fig. 11
SLOBODAN NENADOVIĆ: fig. 90
JOVAN NEŠKOVIĆ: fig. 17
STEFAN POP-LAZIĆ: figs. 66, 99a
MARKO POPOVIĆ: figs. 21, 23, 24
DRAGANA SPASIĆ-ĐURIĆ: figs. 53–58
NEBOJŠA STEPANOVIĆ: fig. 27
Бикић, Средњовековна керамика Београда: fig. 65/1
Винча: fig. 48
Марјановић-Вујовић, Томић, Накић на йлу Србије: fig. 51
Милошевић Г., Циановање у средњовековној Србији: figs. 22, 25, 59–63
Поповић Д., Средњовековни надгробни сјоменици у Дечанима: fig. 91
Поповић Д., Прилој йознавање средњовековних надгробних йлоча: fig. 91
Поповић М., Београдска йврђава: fig. 18
Поповић М., Смедеревски йрад: figs. 19, 20
Поповић П., Сјоменица: fig. 26
Поповић С., Крси у крују: figs. 29–31
Бикић, Vizantijski nakit u Srbiji: fig. 69
Бикић, Trpezno posuđe: fig. 97b
Вјелажас, Byzantine Amphorae: fig. 65/4–5
Иванишевић, Barbarian Settlements: fig. 47
Роповић М., Tvrđava Ras: figs. 65/2–3
Роповић, Бикић, Vrsenice: fig. 50
Joannis Scylitzae Synopsis Historiarum, Vitr. 26–2,
Colour facsimile, Militos Publishers, Athens 2000: fig. 3

BYZANTINE HERITAGE AND SERBIAN ART I

PUBLISHERS

SERBIAN NATIONAL COMMITTEE OF BYZANTINE STUDIES
svizkom@gmail.com

SLUŽBENI GLASNIK, BELGRADE, SERBIA
Jovana Ristića 1, 11000 Belgrade, Serbia
www.sglasnik.com

INSTITUTE FOR BYZANTINE STUDIES
SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
Knez Mihailova 35, 11000 Belgrade, Serbia
inst.byz@vi.sanu.ac.rs

DESIGN

MIROSLAV LAZIĆ

TRANSLATORS

TAMARA RODWELL-JOVANOVIĆ
MARINA ADAMOVIĆ-KULENOVIĆ
IVAN DELAČ
ANA SELIĆ
MIONA PIPERSKI
STANISLAV GRGIĆ
TIJANA CVETKOVIĆ

MAPS

NEBOJŠA ŠULETIĆ

CIRCULATION

500 COPIES

PRINTED BY

SLUŽBENI GLASNIK, BELGRADE, SERBIA

ISBN 978-86-519-2005-2

ISBN 978-86-519-2004-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(495.02)"04/14"
930.85(497.11)"04/14"
94(4-12)"04/14"
73/75.033.2(497.11)

PROCESSES of Byzantinisation and Serbian Archaeology / editor Vesna Bikić ; [maps Nebojša Šuletić]. - Belgrade : Serbian National Committee of Byzantine Studies : Službeni glasnik : Institute for Byzantine Studies SANU, 2016 (Belgrade : Službeni glasnik). - 212 str. : ilustr. ; 29 cm. - (Byzantine Heritage and Serbian Art ; 3)

"Published on the occasion of the 23rd international congress of Byzantine studies" ---> prelim. str. - Tiraž 500. - List of collaborators and their affiliations: str. 207-208. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 189-206.

ISBN 978-86-519-2005-2 (SG)
ISBN 978-86-519-2004-5

а) Уметност, византијска - Рецепција - Србија б) Византија - Културна историја - Средњи век с) Србија - Културна историја - Средњи век
COBISS.SR-ID 225080588

